

BLADWIJZER

wegwijs met Heemkunde Vlaanderen

augustus 2011 • 02

© Arno Oomis (HK De Griffioen Dessel)

Inhoud

Beheer en organisatie:

- Jongeren en Heemkunde: een contradictio in terminis?
Start artikelenreeks door 'Werkgroep Jongeren en Heemkunde'

Onderzoek:

- Over wezen en wafelijzers
Mogelijkheden en beperkingen van staten van goed
in het historisch onderzoek

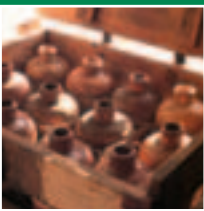
Ontsluiting:

- Sociale media: een inleiding voor heemkringen

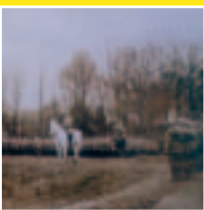

Ontsluiting:

- De Nacht van de Geschiedenis 2012
Thema: 'Dranken'
Ideeën & tips voor de plaatselijke heemkring

Activiteiten in de kijker

COLOFON

- **Verantwoordelijke uitgever:**
Fons Dierickx
Grote Baan 193
9310 Herdersem
- **Contactgegevens:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
Zoutwerf 5 - 2800 Mechelen
T 015/20.51.74
www.heemkunde-vlaanderen.be
info@heemkunde-vlaanderen.be
- **augustus 2011 - nr. 2**
- **Eindredactie:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
- **Lay-out en druk:** drukkerij De Bie

Jongeren en heemkunde: een contradictio in terminis?

Start artikelenreeks door ‘Werkgroep Jongeren en Heemkunde’

Toen Rob Bartholomees uitgenodigd werd om op de cursus ‘Vrijwilligers Rekruteren’ de jongerenwerking van de Heemkundige Kring van Tervuren toe te lichten, groeide bij hem het idee om verder na te denken over de jongeren in de heemkundige sector. Als op één na jongste lid van de algemene vergadering van Heemkunde Vlaanderen stelde hij voor om een ‘Werkgroep Jongeren en Heemkunde’ op te richten binnen Heemkunde Vlaanderen. De jonge leden van de algemene vergadering (jonger dan 35 jaar) en de jonge medewerkers van Heemkunde Vlaanderen werden uitgenodigd om hier aan mee te werken. Bedoeling van de werkgroep is om na te denken over hoe meer jongeren bij heemkundige kringen betrokken kunnen worden én om binnen Heemkunde Vlaanderen een jongerenwerking op te zetten op landelijk niveau door jongeren die actief bezig zijn met heemkunde samen te brengen.

De werkgroep verkoos om van start te gaan met een artikelenreeks in Bladwijzer met tips en goede voorbeelden over jongeren en heemkunde. Dit artikel is het eerste in de reeks. Bedoeling is getuigenissen te brengen van jongeren die na of tijdens hun studies een (al dan niet blijvend) engagement opnamen in een heemkundige kring of een lokale erfgoedvereniging. Waarom gingen ze bij de heemkundige kring? Hoe kwamen ze ermee in contact en hoe werden ze ontvangen? Wat waren hun leukste ervaringen? Wat is de meerwaarde van hun engagement voor henzelf en de vereniging? Hoe zien ze hun vrijwilligerswerk voor de lokale erfgoedvereniging evolueren of waarom hebben ze het moeten stopzetten? En wat roept de term ‘heemkunde’ bij hen op? De leden van de werkgroep werden reporters voor Bladwijzer en legden dit vragenlijstje voor aan jonge heemkundigen. Deze getuigenissen geven aldus een genuanceerd beeld van vrijwilligerswerk door jongeren binnen de heemkundige erfgoedgemeenschap. Bovendien wordt het verwachtingspatroon

van die jongeren en de verhouding tot de verwachtingen van andere heemkundigen ook mooi geïllustreerd.

Brecht Demasure (°1987) Heemkundige Kring Den Hert Ingelmunster

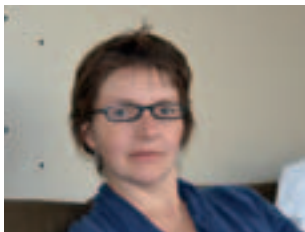

“Het eerste contact met de Heemkundige Kring Den Hert Ingelmunster dateerde van 2006. Toen maakte ik voor een seminarie een beperkt archiefonderzoek over de eigen gemeente. Ik werd hartelijk ontvangen door de voorzitter van de kring en kreeg veel informatie. Bovendien werd ik uitgenodigd op een informatievergadering waar de heemkring besliste om een herstart te nemen. Samen met nog een aantal geïnteresseerden werden we tijdens de eerste vergadering getroffen door het enthousiasme van de oudere bestuursleden. Ze ontvingen ons met open armen en waren bereid hun kennis te delen. Prompt werd ik gevraagd of ik bereid was om penningmeester van de kring te worden. Na een korte aarzeling, ging ik op het aanbod in. Ik had voor mezelf al besloten om een actievere rol te spelen in het culturele leven van de gemeente.

Als nieuw bestuurslid werd ik ook opgenomen in de redactieraad. Gaandeweg raakte ik meer geïntegreerd in de groep. Zo hielp ik mee met de uitgave van de tijdschriften (2007-2010), de organisatie van de provinciale heemdag in Ingelmunster (2009) en diverse historische rondleidingen in de gemeente. Onze heemkring verleent ook jaarlijks zijn medewerking aan de organisatie van De Nacht van de Geschiedenis, Erfgoeddag en Open Monumentendag. Telkens neem ik een bepaalde taak op mij.

Toch verloopt niet alles even vlot. Net zoals (bijna) elke heemkring is onze vereniging aan een sterke vergrijzing onderhevig. Heel wat bestuursleden zijn niet meer actief. De mensen die er vijf jaar geleden bijkwamen (waaronder mezelf), hebben moeite om het engagement in de heemkring te vergroten. Ikzelf werk als projectcoördinator bij het Centrum Agrarische Geschiedenis te Leuven waardoor de relatie met het thuisfront niet altijd eenvoudig is. In 2011 werd ik wel lid van de Raad van Bestuur van erfgoedcel TERF (regio Roeselare) waarin we een aantal van onze activiteiten kaderen. Zo probeer ik toch mijn steentje bij te dragen voor de kring.”

Eleke Langerart, (°1978) Heemkundige Kring Het land van Nevele

“Ik studeerde geschiedenis aan de UGent van 1996 tot 2000. Onmiddellijk daarna ben ik bij de Heemkundige Kring ‘Het Land van Nevele’ gegaan, uit interesse voor het lokale erfgoed. Ik las hun tweemaandelijks tijdschrift al een tijdje, en toen de voorzitter me aansprak, hij kent mijn ouders, ben ik toegetreden. Ik werd er zeer vriendelijk ontvangen en de bijeenkomsten waren gezellig en enorm interessant, maar eigenlijk ben ik er maar één of twee jaar bij gebleven.

Ik was er de enige vrouw én de enige jongere. Daarnaast woonde ik pas in Gent, vond ik mijn eerste job, was ik actief in het verbond van de Chiro en had ik nog andere hobby’s. Uit tijdsgebrek kon ik niet veel bijdragen aan de werking, de ouderen hadden tijd om overdag uren in archieven te snuisteren en boeken te lezen. Ik heb maar één artikel geschreven voor het tijdschrift, en zat ook in de werkgroep Open Monumentendag, wat wel heel fijn was om te doen. Ik ben ervan overtuigd dat jonge mensen iets kunnen betekenen in een heemkring, maar het is leuker als je het met enkele jongeren samen kan doen. Nu blijf ik het volgen vanop een afstand, de interesse blijft. Maar ik heb nog veel andere engagementen, drie kleine kindjes, een voltijdse job en een verbouwing die veel tijd vraagt. Maar misschien neem ik de draad ooit weer op.”

Griet Claerhout (°1986) Juliaan Claerhout-kring Wielsbeke

“Mijn eerste vergadering met de Juliaan Claerhout-kring was er één om niet snel te vergeten. Ik had het gevoel dat de gemiddelde leeftijd in één klap met tien jaar daalde. Hoe was ik hier ook alweer beland? Juist ja, in het kader van mijn opleiding Geschiedenis kreeg ik de opdracht om een facet van de lokale geschiedenis te bestuderen. Te rade gaan bij de lokale heemkundige kring was dan ook een voor de hand liggende onderzoeksstrategie. Uit dankbaarheid voor hun hulp, en omdat mijn interesse in lokale geschiedenis door deze oefening meer dan ooit opflakkerde, besloot ik om lid te worden van de Juliaan Claerhout-kring. Hoezeer ik het cliché over heemkundigen ook wil ontcrachten, toch bestaat ook onze heemkundige kring vooral uit een iets ouder publiek. Betekent dit dat onze vergaderingen een excuus zijn om gezellig herinneringen op te halen aan die ‘goede oude tijd’? Zeker niet – al moet ik eerlijkheidshalve toegeven dat sommige algemene vergaderingen vroeger eerder aaneenschakelingen van anekdotes dan van beslissingen leken. Daarom worden er sinds kort kern- en redactievergaderingen georganiseerd, waarbij de ‘jonge garde’ knopen doorhakt omtrent o.a. de inhoud van de publicaties. De oudere leden worden echter niet buiten spel gezet. Hun anekdotes (en vooral hun enthousiasme) zijn immers niet enkel onontbeerlijk voor onze tweemaandelijks publicatie, maar komen ook van pas tijdens de archivering van onze bronnen. Een synergie tussen jong en oud – het zijn immers die ouderen die de heemkundige kring opgericht en grootgebracht hebben.”

Thijs Lambrecht (°1977) Heemkundige Kring De Roede van Tielt Tijdschrift Biekorf

“Het bestuur van De Roede van Tielt vroeg me om bij de kring te komen. Ik vond het interessant om wat meer te weten te komen over de geschiedenis van mijn

eigen streek. Toen ik nog geschiedenis studeerde, kwamen vooral de grote gebeurtenissen aan bod. Het was interessant om te leren hoe deze sleutelmomenten in de geschiedenis een lokale weerslag kenden. Ik kende het tijdschrift van de RvT reeds van thuis uit. Ik heb zelf voor de eerste maal contact opgenomen toen we in het kader van een oefening een familiegeschiedenis moesten schrijven. Ik was toen vooral op zoek naar publicaties in verband met de geschiedenis van de streek rond Tielt die elders niet te vinden waren of waarvan ik het bestaan niet kende.

Ik werd zeer enthousiast ontvangen want op dat moment was er nood aan verjonging. Je merkte wel dat er soms lichte spanningen waren tussen de generaties. Ik denk dat het vooral te maken had met de verschillende achtergrond van de bestuursleden. Soms hadden ikzelf en een aantal andere jongere bestuursleden de indruk dat we omwille van onze opleiding geschiedenis een beetje sceptisch werden bekeken. Uit de periode dat ik bestuurslid was heb ik wel veel contacten gemaakt die ik vandaag nog steeds onderhoud.

Mijn leukste ervaringen betreffen ongetwijfeld de vele informele gesprekken met bestuursleden en leden van de kring. Je leert er enorm veel bij en komt met mensen in contact met zeer uiteenlopende interesses. De meerwaarde voor mezelf bestond uit de kennis die ik opdeed over de geschiedenis van mijn regio en het helpen van heemkundigen en genealogen bij hun opzoekingen. Concreet heb ik voor het tijdschrift een aantal artikelen geschreven en op die manier bijgedragen tot het ‘vullen’ van het tijdschrift.

Mijn engagement bij de heemkring is al een aantal jaren afgelopen. Professioneel was het moeilijk om dit te blijven combineren. Ik hield tweewekelijks de bibliotheek open tijdens de zaterdagvoormiddag en nam deel aan de bestuursvergaderingen. Hoewel deze ervaring op zich wel leerrijk was en het ook

voldoening schonk om mensen in hun zoektocht te kunnen helpen, was het indertijd niet eenvoudig om dit te blijven doen. Heel recent ben ik wel een nieuw engagement aangegaan door lid te worden van het bestuur van het tijdschrift Biekorf dat zich richt tot de geschiedenis van West-Vlaanderen.”

Laure Beels (°1983) Heemkundige Kring Scilla

“Ik ben aanvankelijk terecht gekomen bij Scilla als ‘actrice’ tijdens onze jaarlijkse Midzomernachtwandeling. Ik werd gevraagd door Paul Vekemans omdat

hij wist dat ik gepassioneerd bezig ben met theater – ook al door mijn studies. Ik werd toen meteen echt opgenomen in de groep van medewerkers en heb dan mijn engagement vergroot in die zin dat ik een helpende hand toestak bij een aantal jaarlijkse activiteiten. Uiteindelijk heeft Patrick Anthoni, de voorzitter van Scilla, me gevraagd of ik dat ook meer ‘officieel’ wilde maken door bestuurslid te worden en de PR taken op mij te nemen. Ik heb toen aanvankelijk vooral ja gezegd omdat ik me goed voelde tussen die groep mensen en omdat het me de mogelijkheid gaf om mezelf te ontwikkelen in de lijn van mijn studies.

Doordat mijn vaste taak in de kring zo dicht aanleunt bij mijn studies, verwacht ik niet dat mijn engagement in de toekomst zal verminderen. Dankzij Scilla heb ik mezelf in die zin vooral verder kunnen ontwikkelen (opleidingen, voordrachten,...). Ik vind wel dat ik een betere balans moet zoeken tussen mijn engagement in het bestuur en mijn toegankelijkheid voor onze leden, door bijvoorbeeld meer aanwezig te zijn op onze voordrachten. Ik denk ook dat er op PR-vlak nog ‘onontgonnen gebieden’ zijn waarin wij als kring alleen maar kunnen groeien, zoals *mailings* naar onze leden.

Het is leuk dat er erkenning is vanuit onze leden voor de tijd en de aandacht die besteed wordt aan de dingen waarvoor ik het engagement ben aangegaan (zoals het tijdschrift en de affiches). Het is ook aangenaam dat ik zo gemakkelijk in het bestuur werd opgenomen – dat die mensen samen een echt team zijn, met verschillende meningen over uiteenlopende dingen, maar met heel veel respect voor ieders visie.”

Koen Cools (°1981) Heemkring De Griffioen in Dessel

“Van in de lagere school heeft het verleden en zeker ook de lokale geschiedenis me geboeid. Ik herinner me nog levendig de lessen over de geschiedenis van ons dorp bij juffrouw Mart in het vierde leerjaar. Na mijn secundaire schooltijd koos ik voor de opleiding regent Nederlands, geschiedenis en aardrijkskunde. Intussen was ik echter zo gebeten door de historische microbe dat ik vervolgens mijn licentie moderne geschiedenis in Leuven behaalde. In deze periode werd ik actief binnen de heemkundige kring. Ik vind het belangrijk om mensen duidelijk te maken waar we vandaan komen. Als docent geschiedenis aan de lerarenopleiding wil ik mijn studenten duidelijk maken dat vroeger niet beter of slechter maar wel anders was. Respect is in dit opzicht een basisattitude. De meest laagdrempelige vorm van geschiedenis is de geschiedenis van de eigen omgeving, van het dorp waarin je leeft. Dit verhaal verder uitspitten en levendig houden is voor mij een hoofdtaak van een heemkundige kring.

Ik kwam al in de lagere school in contact met de heemkundige kring. Mijn oom - ook een historicus - was en is nog steeds de voorzitter van de vereniging. Als kind nam hij me regelmatig mee naar het gemeentearchief of het lokaal van de heemkring. Via die weg was ik vaak een jonge, bevoorrechte getuige van het optekenen en uitspitten van de dorps-geschiedenis.

Het opbouwen van gelegenheidstentoonstellingen en een historische stoet die terugging op een ‘oude vete’ tussen ons dorp en een buurgemeente vond ik de leukste ervaringen.”

Piet Van Deun (°1977) Erfgoed Hoogstraten vzw

“Hoogstratens Oudheidkundige Kring (HOK) was al enkele jaren een slapende vereniging. Een aantal mensen in Hoogstraten, waaronder ikzelf, besloot eind 2002 een nieuwe erfgoedvereniging op te richten: vzw Erfgoed Hoogstraten. De vereniging stelde zich onder

andere de vrijwaring van het bouwkundig erfgoed van Hoogstraten tot doel. Al snel werden er ook andere werkgroepen opgericht, onder andere rond culinair erfgoed en oude voetwegen.

Ikzelf ben werkzaam in het Stedelijk Museum Hoogstraten en ben dus beroepshalve met erfgoed bezig. Hierdoor kwam ik automatisch in contact met andere geïnteresseerden.

De oprichting van een nieuwe erfgoedvereniging werd enthousiast onthaald en al snel kregen we meer dan honderd leden. In 2010 organiseerden we in het kader van ‘800 jaar Hoogstraten’ een groot openlucht-evenement: ‘Vivat Hooghstraeten’. Met meer dan 300 figuranten kon je elk aspect van de Hoogstraatse geschiedenis bekijken, wat meer dan 25.000 mensen ook deden. Het was een overweldigend succes!

Ik ben secretaris van de vereniging en regel dus veelal administratieve zaken, maar ik zit ook in verschillende werkgroepen: ‘Op het oorlogspad’ (over militaire geschiedenis), ‘Levende geschiedenis’ en ‘Oude Voetwegen’. Voor mezelf is erfgoed van jongs af aan een interesse geweest. Aangezien ik nog maar 34 jaar ben, hoop ik nog wel enige jaren voor de vereniging te kunnen blijven ijveren.”

Raf Ceustermans (°1982) Werkgroep voor Geschiedenis en Heemkunde van Laakdal

“Ik ben ingenieur van beroep maar ik ben ook altijd geïnteresseerd, gefascineerd en gepassioneerd geweest door geschiedenis. Vanaf mijn 14de ging ik naar openingsdagen van de heemkring, om mijn familiegeschiedenis uit te vlooi-

en, met nadruk op alles wat plaatsvond voor 1700. Mijn interesse breidde snel uit naar andere onderwerpen. Nadat ik afstudeerde, trad ik toe bij de kring om artikels te schrijven en de werking mee te verzorgen. De vergaderingen vonden door de week in Laakdal plaats en ik zat in Leuven op kot, vandaar dat het praktisch niet mogelijk was om al tijdens mijn studies mee te werken. Ik deed al op eigen houtje opzoekingswerk in oude publicaties toen ik terecht kwam bij de heemkring, via een oom van mijn vader die toen secretaris was. Hij vertelde wat het was en wat de kring te bieden had. De mensen zijn er vriendelijk en werken klantgericht, wat helaas niet in alle heemkringen en archiefbewaarplaatsen het geval is, zo heb ik onder-vonden.

Voor mezelf is het een ideale aanleiding om artikels te schrijven en onderzoek te doen. Af en toe schrijf ik iets voor ons tijdschrift en als secretaris verzorg

ik de correspondentie met het gemeentebestuur en stel ik subsidiedossiers op. De leukste ervaringen zijn wanneer een puzzelstuk gevonden wordt dat de plaatselijke geschiedenis weer wat meer uit de mist haalt: archiefstukken die opduiken op zolder, een Canadees glasraam dat via onze website getraceerd wordt naar een 17de eeuwse familie uit Laakdal, piloten uit WOII die via onze website herenigd worden met mensen uit de gemeente, enzovoort.”

Glenn Geeraerts (°1980) Heemkring Averbode

“Ik studeerde Germaanse taal- en letterkunde toen ik een eigen artikel, over Willem Elsschot en Averbode, aan iemand van het bestuur van de heemkring bezorgde. Ik

kende hun werking al jaren en las hun tijdschrift bij mijn grootouders. Niet veel later vroeg de voorzitter of ik niet vaker wou meewerken en bestuurslid wou worden. Ik ging op het aanbod in omwille van mijn passie voor geschiedenis en het dialect van mijn dorp, en omdat ik zo de kans kreeg om te schrijven voor een geïnteresseerd lezerspubliek over onderwerpen die me boeien.

Toen ik ging aankloppen bij de kring, was het bestuur een echt seniorenclubje. Twee, drie mensen schreven noodgedwongen de jaargang van het tijdschrift vol. Vers en vooral jong bloed was meer dan welkom. En toch, als student ben je nog een beetje hemelbestormer. Dat leidde soms tot botsingen met de oude garde: ‘We doen het al dertig jaar op deze manier, waarom zouden we het voortaan anders doen?’ Gelukkig kwam er nog een jongere in het bestuur, zodat we aan hetzelfde zeel konden trekken.

Onze activiteiten lokken altijd veel volk. Ook toen ik als groentje voor het eerst een culturele uitstap naar Leuven mocht organiseren. Ik was er niet gerust in, maar op de dag zelf bleek dat we op zoek moesten naar een extra autocar. Een geslaagde vuurdoop!

Ik blijf me inzetten voor de heemkring. Het onderwerp boeit me nog steeds en ik heb voldoende tijd om me te engageren. Tijdsgebrek is volgens mij een flauw excuus. Ik vind trouwens dat iedereen zich op de één of andere manier zou moeten inzetten voor het verenigingsleven.”

Timo van Havere (°1990) Erfgoedkamer van Bertem

Timo studeert momenteel nog geschiedenis en was rechtstreeks betrokken bij de oprichting van de Erfgoedkamer van Bertem, zo’n drie jaar geleden. “Ik was al lang geïnteresseerd in geschiedenis, maar het was via een tip van mijn vader dat ik betrokken raakte

bij de werking van de Erfgoedkamer. Bij de oprichting was ik de jongste geïnteresseerde maar ik probeerde meteen actief mijn steentje bij te dragen. Eerst als webmaster, en nadien ook als lid van het bestuur.”

Het leeftijdsverschil met andere bestuursleden ervaart hij niet als een probleem. “We vinden elkaar in de wil om een eigentijdse vereniging uit te bouwen en natuurlijk vooral in onze passie voor geschiedenis. Ik zou het fantastisch vinden om te kunnen nadenken over verdere verjonging van onze vereniging, maar momenteel heb ik het al druk genoeg.”

Ondertussen was Timo nauw betrokken bij de oprichting en ordening van het documentatiecentrum, maar ook bij het opzetten van enkele tentoonstellingen. “Dat is natuurlijk de grootste uitdaging, een tentoonstelling uitbouwen en daarbij van nul beginnen. Op Open Monumentendag had ik bijvoorbeeld een tentoonstelling gemaakt over de geschiedenis van de oude brouwerij Delvaux in Bertem.”

Joris Philips (°1984) Heemkundige Kring van Tervuren

Joris ging tijdens zijn studie geschiedenis langs bij de Heemkundige Kring van Tervuren om onderzoek te doen voor zijn thesis. Op dat moment moest de kring haar archief verhuizen en bood Joris een helpende hand aan. “De voorzitter van de Heemkundige

ge Kring van Tervuren was mijn leerkracht geschiedenis in de middelbare school. Op die manier is hij een grote bron van inspiratie geweest en tevens één van de redenen waarom ik geschiedenis ben gaan studeren.”

“Tijdens mijn studie schreef ik enkele stukken over de lokale geschiedenis van Tervuren, gebaseerd op bronnen die in het archief bewaard werden. Ik voelde me er steeds welkom en men gaf me ook alle vrijheid om opzoeken te doen in het archief. Aan het ronddolen in het archief op zoek naar informatie hou ik goede herinneringen over.”

Maar na die korte passage hield Joris het voorlopig voor bekeken. “Als jongere zoek je vooral leeftijdsgenoten op en als je die niet vindt bij een heemkundige kring, is afhaken aannemelijk. Ondanks die kloof vind ik het belangrijk dat jong en oud elkaar kunnen inspireren. Veel hangt ook af van het onderwerp. De meeste mensen tonen pas interesse voor geschiedenis als ze ouder worden.”

Rob Bartholomees,
Geertje Cools,
Bert De Smet
en Daphné Maes

Wat roept de term ‘heemkunde’ bij je op?

“Heemkunde werkt voor mij in zekere zin identiteitsversterkend. Het legt de link tussen de persoonlijke familiegeschiedenis en het ruimere socio-culturele verhaal van de streek. Heemkunde legt voor een stuk vast wie je bent, wat je doet en waarom je doet.”
Brecht Demasure

“De term klinkt wat oubollig, maar ik vind het eigenlijk wel een mooi woord voor alles wat lokaal erfgoed, plaatselijke geschiedenis enzovoort aangaat.”
Eleke Langerhaert

“Heemkunde is grasduinen in de geschiedenis van je eigen dorp(elingen), constateren dat er zelfs achter het bakkerijgebouw om de hoek een fascinerend verhaal schuil gaat en een ontdekkingsstocht naar wat de meeste inwoners van het dorp wel wisten, maar allang vergeten waren.”
Griet Claerhout

“De term heemkunde vind ik goed omschreven door de vroegere redacteur van de Roede van Tielt, nl. ‘de rozijnen in het brood van de geschiedenis’. Heemkunde refereert bij mij ook naar personen die enthousiast zijn over het verleden van hun eigen dorp en gemeenschap en die kennis ook met anderen willen delen. Het mooiste is dat de meesten dat op vrijwillige basis doen.”
Thijs Lambrecht

“Ik dacht dat heemkunde vooral met bewaren, archiveren en woorden als ‘fossielen’ te maken had. Ik heb ondertussen geleerd dat het onze belangrijkste taak is om lokale geschiedenis te bewaren, documenteren en vooral toegankelijk en bekend te maken. Het boeiende daarvan is dat je zo noodzakelijkerwijs ook in contact komt met ‘grote geschiedenis’ en gebeurtenissen, documenten, enz. en ze dan beter in een context kan zetten of zien. Bovendien heeft alles en iedereen een verhaal, dat meer verdient dan een stoffig hoekje of een donkere kelder...”
Laure Beels

“Heemkunde: interesse hebben in hoe de vorige generaties de plek waar je leeft hebben gemaakt tot wat ze nu is.”
Koen Cools

“De term heemkunde is een beetje oubollig en roept associaties op met een stoffig verleden. Daarom is het belangrijk om in de sector moderne terminologie en vormgeving te gebruiken. Koepelgroepen die de naam uitdragen en vertegenwoordigen zouden zich ook beter niet bezighouden met politiek engagement.”
Raf Ceustermans

“Nostalgie is voor velen het codewoord, denk ik. Maar tegelijk heb ik het moeilijk met die aanpak. Het Averbode van vóór de oorlog, ‘ons Everbeur’, dat we zo graag opvoeren in ons tijdschrift, komt écht niet meer terug hoor.”
Glenn Geeraerts

“‘Heemkunde’ is een ongelofelijke vage term. Hij voelt wel wat gedateerd aan, lijkt mij te verwijzen naar een manier om de geschiedenis te beleven die echt niet meer van deze tijd is. ‘Erfgoed’ is misschien het alternatief voor de eenentwintigste eeuw.”
Timo van Havere

“Mannen met een baard die aan stamboomonderzoek doen.”
Joris Philips

Over wezen en wafelijzers

Mogelijkheden en beperkingen van staten van goed in het historisch onderzoek

In dit artikel ga ik dieper in op de formele kenmerken, de vormingsgeschiedenis en de representativiteit van staten van goed. Via een diepte-analyse van honderden boedels uit de Aalsterse regio, probeer ik stap voor stap de staten van goed te ontleden. Van belang is dat deze studie een grotere reikwijdte heeft, ver voorbij de regionale grenzen. Ook andere regio's uit het voormalige graafschap komen voor het voetlicht. Het is de intentie om de lezer een leidraad te geven bij het onderzoek van boedels en te wijzen op de mogelijkheden en beperkingen van deze rijke bron.

What's in a name? Boedels, staten van goed...

Staten van goed zijn uit het sociaal-economisch en cultuur-historisch onderzoek niet meer weg te denken. Sinds enkele decennia heeft een hele generatie historici, heemkundigen en genealogen geproefd van de ontelbare mogelijkheden van deze bron. Niet alleen over de Lage Landen, maar eveneens over andere regio's van West-Europa tot zelfs over de koloniën toe, verschijnen sinds 1980 uitgebreide studies op basis van staten van goed, boedelbeschrijvingen, *probate inventories* en *inventaires après décès*.¹ De expertise van deze onderzoekers, hun studievelden en vooral de kenmerken van deze bron vormen de leidraad van deze eerste paragraaf. In het Nederlandstalige taalgebied circuleren een aantal benamingen van de bron die echter geen synoniemen zijn. Staten van goed, inboedelbeschrijvingen en wezenbundels maken inderdaad vaak deel uit van een zelfde archiefbestand, maar verschillen toch sterk van elkaar. Dit onderzoek is echter grotendeels gebaseerd op de analyse van staten van goed, hier ook boedels genoemd. Hoewel vrijwel elke studie op basis van deze bronnen een eigen definitie hanteert, lijkt de *communis opinio* daaronder te verstaan: 'een inventaris van het fortuin dat een overledene naliet en een schepenbank regis-

treerde, met de intentie de vererving van dit fortuin te regelen'.² Die inventaris werd opgemaakt bij het overlijden van een persoon, het sterfhuis, door de schepenbank van de jurisdictie waar de overledene woonde (*ratione loci*). De redenen voor de opmaak zijn te zoeken in de omstandigheden van de vererving, namelijk als er onder de erfgenamen halve of volle wezen waren (niet noodzakelijk de kinderen van de overledene) of indien het sterfhuis een vrijgezel was of als de erfflater (het sterfhuis) deel was van een kinderloos echtpaar.³

De *costuimen*, het op schrift gesteld gewoonrecht van een bepaald gebied, bevatten meestal de modaliteiten voor de opmaak van een staat van goed. Zo behoorde de redactie aan de lokale schepenbank toe en ressorteerde de procedure onder de (vrij)willige rechtspraak, wat niet betekent dat ze niet verplicht was.⁴ Anderzijds toont onder meer Erik Thoen aan, dat bepaalde families opteerden voor de opmaak van een staat van goed, omwille van een geschil met de betrekking tot de vererving.⁵ De staat van goed was dan het resultaat van de bemiddeling van een onafhankelijke partij tussen de erfgenamen om 'uit de verdeeldheid te geraken'.⁶ Een volgend aspect dat aandacht verdient, is het begrip meerderjarigheid. Hoewel de leeftijdsgrens doorheen de tijd aan veranderingen onderhevig was, is de informatie van de staten van goed uit de geselecteerde periode en voor het behandelde onderzoeksgebied eenduidig: de grens lag consequent op vijftienvijftig jaar. Wie met andere woorden deze leeftijd had bereikt, werd door de griffier als *competent* aanzien. Dit heeft als gevolg dat de bronnen met redelijke precisie inlichtingen verschaffen over de leeftijd van de kinderen. In 1754 noteerde de griffier de namen en leeftijd van de kinderen van Peeter De Haeck uit Gijzegem in de staat van goed opgemaakt bij het overlijden van zijn vrouw Anna Françoise Smekens. Isabella was toen drie jaar oud en Joanna Petronella pas elf maanden.⁷ Het blijft anderzijds meestal gissen naar de leeftijd van de volwassenen, aangezien de omschrijving *bij compe-*

tente ouderdomme weinig ruimte laat voor concrete duiding.⁸

Een laatste facet van de inhoudelijke omschrijving van boedels heeft belangrijke repercussies voor dit onderzoek. Het handelt immers over de vererving van fortuinen. Wat met de bezitlozen, of nog meer specifiek, met de thuislozen, de bedelaars en de vagebonden? Er is inderdaad een grote kans dat de bewaarde staten van goed niet de hele maatschappij dekken of dat bepaalde sociaal-economische groepen oververtegenwoordigd zijn. De problematiek van het *dark number* of anders gesteld het representativiteitsvraagstuk zal dan ook verder in de tekst uitgebreid aan bod komen.⁹

Genese van boedels

Hoewel niet voor ieder sterfgeval een boedel werd opgemaakt, zijn er toch honderdduizenden staten van goed bewaard gebleven. Een van de grote troeven van deze bron is de grote gelijkvormigheid over tijd en plaats en hoewel de volgende paragrafen van toepassing zijn op het Land van Aalst, is het legitiem de wettelijke context te extrapoleren naar andere gebieden.

Volgens de *costuimen* waren de houder(igge) of de directe nabestaanden verplicht om binnen de 24 dagen na het overlijden van het sterfhuis, de naam van de overledene, de datum van het overlijden, de namen en de leeftijd van de wezen te melden aan de schepenen van de desbetreffende juridische omschrijving.¹⁰ Indien er onder de erfgenamen wezen waren, dienden zich twee voogden te melden eveneens binnen dezelfde 24 dagen.¹¹ Die voogden vertegenwoordigden beide zijden van de familie, langs de vaderskant (*vooght paternele*) en langs de moederskant (*vooght maternele*). Zij hadden tot 38 dagen na het overlijden van het sterfhuis de tijd om een eed af te leggen bij de *borghemeestre ende schepenen* in de dorpen of de *weesheren* of *oppervoogden* in de stad,¹² waardoor ze officieel als voogd werden erkend.¹³ In principe hadden de autoriteiten daarna nog 42 dagen respijt om de staat van goed op te stellen. Een kleine steekproef leert echter dat afwijkingen eerder regel dan uitzondering waren. Voor drie parochies en vier periodes zijn indien bekend de datum van overlijden geplaatst naast de datum van opmaak (tabel 1). Hieruit blijkt dat de autoriteiten pas zeven tot maximaal negen maanden na het sterfgeval in actie schoten. Giovanni Libbrecht berekende in zijn studie over de materiële

cultuur van de achttiende-eeuwse Aalsterse stedelijke bevolking dat, voor de periodes 1740-1744 en 1780-1784, het interval tussen overlijden van het sterfhuis en de opmaak van de staat van goed gemiddeld zeven maanden bedroeg.¹⁴ Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat in de staten van goed melding wordt gemaakt van allerhande, dagdagelijkse kosten die de verwanten aangingen om in hun levensonderhoud te voorzien in de periode tussen het overlijden van het sterfhuis en de opmaak van de boedel.¹⁵

Tabel 1. Gemiddeld aantal maanden tussen overlijden en opmaak boedel, Gijzegem, Herdersem en Hofstade 1650-1794

Periode	Gemiddeld aantal maanden	N N totaal = 153
1650-1654	7	20
1700-1704	8	21
1750-1754	9	46
1790-1794	8	66

Bron: databank¹⁶

In de meeste lokale archieven komen staten van goed in twee vormen voor.¹⁷ De minuten zijn de oorspronkelijke documenten. Het zijn de verslagen die door de griffier, de schatter of andere officiële ambtsdragers of aangestelde experts ter plekke werden opgesteld. Deze bronnen bevatten ontegensprekelijk de meeste informatie. Daarnaast komen ook boedels in de zogenaamde registers voor. Dit zijn kopieën van de minuten die door de griffier of zijn klerk met de nodige zorg in grote registers, vaak ook wezenboeken genoemd, werden overgepend. In het gunstigste geval verschillen deze afschriften nauwelijks van de minuten. Al te vaak lieten de beambten echter gehele kapitels weg of maakten ze enkel een korte samenvatting van de minuut. Vergelijkende analyses van de afschriften en minuten van Gijzegem, Herdersem en Hofstade toonden bovendien aan dat er vrijwel geen verschillen waren in aantal tussen de registren en de minuten.¹⁸

Inhoud van boedels

Uit de volgende bondige beschrijving van de inhoud van een staat van goed, blijkt de inherente rijkdom van deze bron. Daarenboven onderging de redactie doorheen de tijd nauwelijks enige wijziging, waardoor de vergelijkbaarheid over verschillende eeuwen is gewaarborgd. Allereerst vermeldde

de griffier de opdrachtgevers, vaak de langstlevende echtgeno(o)t(e),¹⁹ de naam, de sterftedatum en eventueel de naam en afkomst van de ouders van de overledene (in de boedels vermeld als het *sterfhuis*). Soms maakt een staat melding van een beroepsactiviteit.²⁰ Vervolgens gaf de opsteller de namen en indien minderjarig, de leeftijd van de erfgenamen. In de meeste gevallen zijn het de eigen (klein)kinderen van het sterfhuis en de langstlevende echtgeno(o)t(e). Op een normatief niveau bepaalden voornamelijk de *costuimen* wie de erfgenamen waren, wat ook door de redacteurs werd erkend door de veelvuldige opname van de zinsnede '*volghens costume*'. Concreet kwamen allereerst de langstlevende echtgeno(o)t(e) en de kinderen in aanmerking en vervolgens de 'staken' (familieleden), vrienden en crediteuren.²¹ Daarnaast bepaalden ook testamenten of huwelijkscontracten hoe de vererving diende te verlopen. Niettemin waren afwijkingen van het in de *costuimen* gedecreteerde erfrecht, onder meer door een testament, slechts rechtsgeldig tot maximaal een derde van de te vererven goederen.²² Tenslotte vermeldt de inleiding de namen van de voorgeden die voor de betrokkenen zijn aangesteld en de opstellers, meestal de schepenen en de griffier.²³

De staat zelf kan in twee grote delen worden opgesplitst. Een eerste stuk omvat de activa, de baten of de voordelen van het sterfhuis en in een tweede deel noteerde de opsteller de passiva, de lasten of de schulden. In dit opzicht heeft de staat van goed veel weg van een boekhoudkundig document, dat een momentopname van de leefwereld van een huishouden weergeeft.²⁴ In het stuk dat de activa van een sterfhuis behandelt, maakte de griffier het onderscheid tussen het *haeffelijck voordeel* en de *gronden en erven*.

Gronden en erven - Hier beschreef de opsteller minutieus de samenstelling van het onroerende bezit met inbegrip van de zogenaamde *bezette rentes*.²⁵ Zo vermeldde hij achtereenvolgens de gronden en erven die het sterfhuis had geërfd van de eigen familie of aangekocht vóór diens eventuele huwelijk, de goederen die het gezin had verkregen tijdens het huwelijk en ten slotte de gronden en huizen die waren verkocht, eveneens tijdens het huwelijk. Dit gebeurde telkens met de nodige aandacht voor een eventuele belasting of hypotheek op de goederen. Die opsomming was van belang voor de bepaling van het aandeel voor de erfgenamen en de *recompentie*

voor respectievelijk de langstlevende of de erfgenamen.²⁶ Zo had de langstlevende recht op de *tochte costumier* of *rechte van tocht*, een vorm van vruchtgebruik op de onroerende goederen, die door het sterfhuis waren overgeërfd (1). Bovendien had hij/zij recht op de helft van de eigendom van de tijdens het huwelijk verkregen goederen én het vruchtgebruik op de andere helft, waarvan het bezit aan de overige erfgenamen toekwam (2). Indien er gronden, huizen of *bezette rentes* die door het sterfhuis of de langstlevende waren overgeërfd, tijdens het huwelijk werden verkocht, dienden respectievelijk de erfgenamen (voor onroerende goederen overgeërfd door het sterfhuis) of de langstlevende (voor onroerende goederen overgeërfd door de langstlevende) vergoed te worden (3). Deze sommen waarvan de oorsprong uitgebreid in de *capittels van recompentie* werden beschreven, komen dan ook verder in de activa en passiva terug, afhankelijk van het feit of de houder(igge) (de langstlevende) een vergoeding ontving of betaalde. Hoewel de *costuimen* bijzonder helder geformuleerd zijn, blijkt uit de praktijk én het normatieve recht zelf, dat er enige speling mogelijk was. Het is dan ook aangewezen om de inhoud van deze rechtsbronnen te omschrijven als semi-dwingend en de particulariteit van elke staat van goed steeds voor ogen te houden.

De onroerende goederen, ook de zogenaamde *behuisde hofstedes*, werden steeds uitgedrukt in een oppervlaktemaat.²⁷ Enkel wanneer er een vergoeding of recompentie in het spel was, gaf de griffier ook de reële waarde van het goed weer.²⁸ Voor de stedelijke huizen *soo het selve met alle sienelijcke en onsielijcke servituten, aerd, wortel en nagelvastgestaen ende gelegen is*, zijn er wel prijzen beschikbaar. De *bezette rentes* daarentegen, werden in geld uitgedrukt en de vermelding uitgebreid met gedetailleerde informatie over het jaar van de koop of het transport van de rente, de verkoper(s) en hun woonplaats, de koers (*croise* of *rentevoet*) uitgedrukt in een percentage of *tegen den penninck*, het onroerend goed waarop de rente was bezet en tenslotte het verschuldigde bedrag.²⁹ Omdat dit kredietinstrument onlosmakelijk met onroerende goederen was verbonden, ressorteerden de *bezette rentes* onder het kapittel van de erven en gronden in de staten van goed.³⁰

Hoewel de boedels heel wat informatie geven over onroerende goederen, vermelden ze slechts zelden het totale grondbezit van een huishouden, enkel wanneer de vererving daar aanleiding toe gaf. Zo geven staten van goed die opgemaakt zijn na het overlijden van een weduwe of weduwnaar, wel alle

onroerende goederen weer. In het geval er een partner overbleef, noteerde de griffier enkel de gronden die het sterfhuis had geërfd en de onroerende goederen die beide partners tijdens het huwelijk hadden verkregen. Goederen die de langstlevende toekwamen, worden dan ook enkel opgenomen indien er een bepaalde vergoeding moest betaald worden. Het is dan ook niet geheel zonder risico om op basis van boedels het grondbezit te bestuderen.

Haeffelijck voordeel – Dit kapittel vormt een bont geheel, gaande van de roerende goederen, de voorraden, de waarde van huizen en andere gebouwen (maar niet de gronden waarop zij stonden) tot vorderingen en kapitaalproducten (waardepapieren). In de eerste plaats richtten de opmakers zich naar de waarde van de gebouwen. Veelal gaf de griffier dan de waarde mee van de behuisde hofstede, de schuur, de stallen, de hopast, de bakoven enzovoort. Bijkomende inlichtingen maken het mogelijk de onroerende goederen ruimtelijk te situeren. In de staten van goed afkomstig van het platteland blijft die beschrijving meestal beperkt tot de vermelding van de buurt of het gehucht, zelden van de straat. De burens worden daarentegen wel opgegeven, hoewel niet altijd duidelijk is of het de grondgebruiker, dan wel de grondbezitter betreft. Vooral de stedelijke bronnen zijn de onderzoeker gunstig gezind. Zo vermeldt de staat van goed van Michael

Coeck een huis *van ouds genaempt den gulden hop, soo hetzelve gestaen ende gelegen is binnen dese stadt, omtrent de collegiale kercke, d'oost zeyde het naervolgende huys, de west zeyde het huis de merminne van Jan Baptist Dherdt, van achtercommende het huis genaempt den coning van denemarcken.*³¹

Uit de vermelding in *staende waerde* of in *ligghende waerde*, kan men opmaken of de gebouwen werden verkregen respectievelijk door overerving van de zijde van het sterfhuis of in het huwelijk. In het laatste geval was het desbetreffende gebouw gedeeltelijk eigendom van de partner en werd het gedeelte van die partner niet in rekening gebracht.³²

Vervolgens kwam de inboedel aan de beurt, waarbij er afhankelijk van de ijver van de opstellers een uitgebreide opsomming – gebruik makend van een schattingslijst of acte *prijzij* – of een summiere samenvatting van de spullen volgde.³³ Niet alleen gebruiksvoorwerpen, ook kapitaalgoederen en voorraden passeerden de revue en geven aldus een inkijk in het economische leven van een gezin.³⁴ Daarnaast somde de griffier ook de kapitaalproducten en de vorderingen op die iets onthullen over het financiële vermogen en de economische relaties die huishoudens onderhielden.³⁵ Tenslotte maakten de vergoedingen die bepaald werden in het *capittel van recompentie* het rijtje af.

Commer ende schulden – In de meeste boedels komen steeds dezelfde schulden terug. In de eerste plaats geeft de griffier de kosten van de begrafenis of *funerallien* weer. Zo kan achterhaald worden wat de schuld was aan de pastoor, de koster en de grafmaker of hoeveel een doodskest of *lichter* kostte. Vaak bevatten de staten van goed ook de vorderingen van de *chirurgijn*, *doctor* of zelfs *apotheker*.³⁶ Daarnaast duikt in de bronnen zelfs de fiscus op. Vele boedels vermelden immers achterstallige schulden op het koegeld, de *settingen* of het maalgeld. In de Aalsterse boedels komen het zogenaamde huisgeld – een typische stedelijke directe belasting – en alerhande accijnzen voor.

Lange termijnschulden komen voor in de vorm van obligaties, pachten en erf-, lijf- en losrentes. De boedels geven vaak minitieuus weer wat de schuld inhield, wanneer de aflossing gebeurde enzovoort.³⁷ Verder zijn er kleine vorderingen voor het levensonderhoud, de aankoop van goederen en diensten en het betalen van arbeid. In de laatste regels van de staat vermeldt de griffier wat de kosten waren voor de opmaak van het document. Hijzelf, de schepepen, de burgemeester en de voogden ontvingen namelijk een vergoeding voor hun toedracht in de opmaak van de staat van goed. De zogenaamde *pro deo*'s vormen hierop een uitzondering. Staten van goed die *voor god* werden opgesteld, waren vrij van registratiekosten. Het blijft evenwel onduidelijk waarop de beambten zich baseerden om een staat als *pro deo* te bestempelen. Men kan er vanuit gaan dat de beperkte financiële draagkracht van de erfgenamen een belangrijke factor was.

Prijsij, caveling, liquidatie en venditie – Naast de eigenlijke staat van goed bestaan er een reeks documenten die ofwel een aanvulling vormen op de boedelbeschrijving, ofwel een inkijk geven op de situatie na de opmaak van de eerste documenten. De interessantste stukken zijn ontegensprekelijk de *acte prijsij* en de *acte venditie*. Bij een groot aantal staten vindt de onderzoeker een zogenaamde *acte prijsij* of schattingslijst opgesteld door beëdigde kenners, bijvoorbeeld een meester-timmerman, een meester-metselaar of een meester-goudsmid. De onderwerpen van die schattingslijsten variëren van het woonhuis, het werkhuis, de schuur en de stallen, over de potten en de pannen *inde keuken bevonden*, tot en met een trouwring. Hierdoor vormt de *acte prijsij* een niet te versmaden document voor de studie van de materiële cultuur van gezinnen en

bij uitbreiding van de economische activiteiten van haar leden. Ook de *acte venditie* geeft in deze aspecten enige inkijk.³⁸ Indien de erfgenamen opteeden voor gedeeltelijke of volledige verkoop van de inboedel werd immers een openbare veiling georganiseerd, waar de spullen maar eveneens voorraden werden afgeroepen.³⁹

De laatste documenten volgen in principe na de opmaak van de boedelbeschrijving en bepalen het verdere verloop van de vererving. Zo geeft de *staet ende caveling*, de verdeling van het fortuin tussen de verschillende erfgenamen weer. Een boeiende onderzoeksvraag kan dan ook de problematiek van de bedrijfscontinuïteit over verschillende generaties zijn. Ook de *staet ende liquidatie* volgde op de eigenlijke staat van goed en beschrijft de 'opheffing' van een boedel of anders geformuleerd, de afhandeling van de baten en de schulden van een sterfhuis. Het spreekt voor zich dat beide documenten vooral voorkwamen na de redactie van een staat van goed van een weduwe of een weduwnaar. In deze gevallen opteeden de erfgenamen voor de verdeling van het fortuin.

Een laatste bron heeft *in se* weinig met de boedels te maken, maar kan wel enig licht werpen op de dynamiek binnen een gezin. De rekeningen van de voogden geven immers de uitgaven en inkomsten van de betrokken wezen, die onder de hoede van de wettelijke voogden stonden. Deze laatsten dienden hun boekhouding zorgvuldig bij te houden en ter controle aan de oppervoogden voor te leggen. Het spreekt voor zich dat deze bronnen interessante informatie kunnen opleveren over bijvoorbeeld opleiding, school- of leergeld van de wezen. Bovendien is het mogelijk de acties van de voogden gedurende verschillende jaren te volgen, tot de wettelijke meerderjarigheid van de betrokken wezen.

Boedels in het historisch onderzoek

Het gebruik van de staten van goed in het historisch onderzoek kende een langzame start. Weliswaar waren genealogen al snel overtuigd van de waarde van de boedels voor de gezinsstudie, historici gebruikten de bron meestal to *clarify certain points*.⁴⁰ In die zin is de ontwikkeling van de staten van goed als studieobject vergelijkbaar met het onderzoek naar parochieregisters die gegevens bevatten over doopsels, huwelijken en overlijdens.⁴¹ Het is on-

begonnen werk om zelfs maar een eerste aanzet te geven, de voornaamste auteurs die boedels hanteerden op te sommen. Het lijkt eerder aangewezen een aantal thema's naar voor te schuiven, die met behulp van boedels werden bestudeerd. Zo geeft Anton Schuurman drie clusters van onderzoek die sinds enkele decennia van belang zijn.⁴² Allereerst en waarschijnlijk het meest voor de hand liggende, is het onderzoek naar het dagelijkse leven en meer concreet de materiële cultuur.⁴³ Op basis van de vermeldingen van roerende goederen trachtten historici innovatie- en diffusieprocessen van bepaalde spullen en consumptieartikelen op te sporen. Andere studies hadden oog voor verschillen tussen bepaalde sociale groepen.⁴⁴

Een volgende cluster concentreert zich op de ontwikkeling van de welvaart van bepaalde groepen. Zij laten daardoor een ander licht schijnen op een materie die zo vaak op basis van prijzen- en loongegevens is benaderd.⁴⁵ Tenslotte is er een amalgaam van onderzoeken rond de economische ontwikkeling van sectoren of meer algemeen van de economische geschiedenis van regio's. Onderwerpen als de kredietwerking, de kapitaalmarkt, de productiviteit enz. kennen een enorme populariteit in het huidig historiografisch landschap, vooral wat agrarische entiteiten betreft.

Sinds enige tijd lijken deze indelingen aan waarde te verliezen. Verschillende historici focussen namelijk op de hele boedel en proberen zo de huishoud-economie te reconstrueren.⁴⁶ Hiervoor maken onderzoekers ook gebruik van de zogenaamde memorieboeken en huishoudjournalen.

Steekproef en selectie

In een utopische drang naar volledigheid laat een historicus zich zelden uit zijn lood slaan door een grote hoeveelheid bronnenmateriaal. Maar in dit geval leek de strijd met de aantallen geschept papier bij voorbaat verloren. Als voorbeeld – en excuus – kan de lengte van de reeks staten van goed van bv. Liedekerke-Denderleeuw aangewend worden. Negen meter archief voor slechts twee geografische omschrijvingen doen zelfs de meest vlijtige bijen onder de historici schrikken.

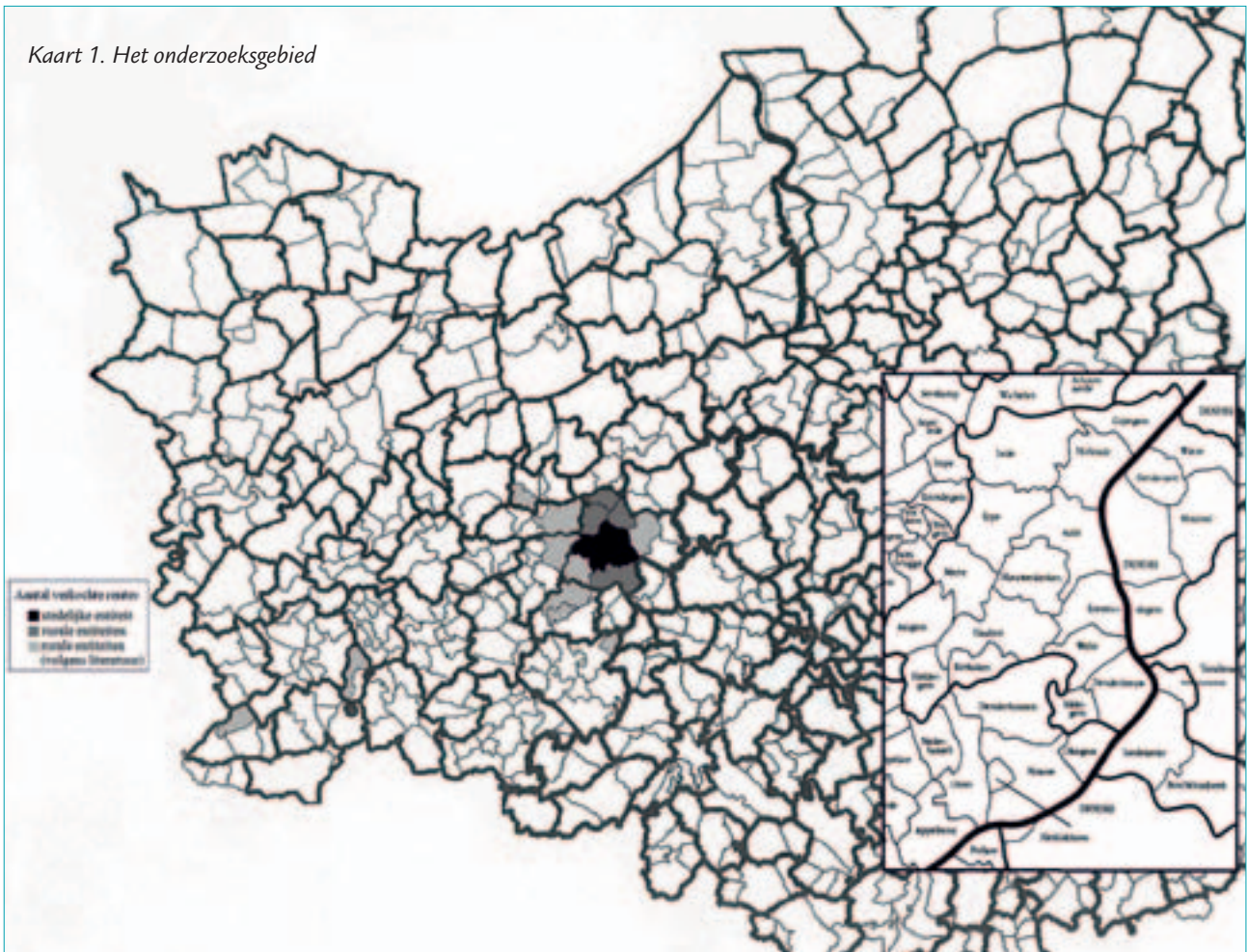
Kaart 1. Het onderzoeksgebied (zie p.7)

Bron: databank

Het leek dan ook aangewezen om op basis van steekproeven het uitgestrekte archief te benaderen. Zo werden *alle* staten van goed van het onderzoeksgebied onderzocht voor de periodes 1650-1654; 1700-1704; 1750-1754 en 1790-1794.⁴⁷ De bestudeerde regio omvat naast de stad Aalst, ook de dorpen Erembodegem, Gijzegem, Herdersem en Hofstade. Het moet gezegd dat de lokale literatuur dit onderzoek ontzettend gunstig gezind was. Enkele auteurs zoals Jozef De Brouwer en Herman Van Isterdael maakten immers gebruik van boedels voor hun eigen studies over respectievelijk de materiële cultuur en de landbouwgeschiedenis.⁴⁸ Het uitgebreide onderzoeksgebied is dan ook in kaart 1 afgebeeld. Het zwarte gebied stelt de stad Aalst voor, weliswaar met de praterijen Mijlbeek en Schaarbeek die niet in de databank zijn opgenomen. In het donkergrijs zijn alle rurale gebieden afgebeeld die eveneens verwerkt zijn in het bestand. Over de dorpen in het lichtgrijs is er literatuur beschikbaar waarin op voldoende kritische wijze, met boedels is gewerkt.

Uit de archiefbestanden van Aalst, Erembodegem, Gijzegem, Herdersem en Hofstade zijn alle boedels onderzocht die werden opgemaakt in vier vijfjarige periodes. Enkel wanneer er binnen die periodes staten voorkwamen van beide partners, wanneer bijvoorbeeld iemand stierf kort na zijn of haar partner, werd slechts één staat weerhouden. Vóór deze eerste steekproef (1650-1654) is de bewaring van staten van goed afkomstig uit de regio redelijk problematisch, waardoor de betrouwbaarheid niet te garanderen is. Na 1794 is de impact van de regiëmwisseling in de administratieve neerslag dusdanig, dat een comparatieve analyse niet mogelijk bleek. Tabel 2 geeft de verdeling van het aantal staten van goed over de verschillende entiteiten en periodes weer. Uiteindelijk zijn 300 rurale boedels en 359 stedelijke staten van goed in een databank verwerkt. De staten van goed zijn echter niet gelijkmatig over de verschillende periodes verdeeld. Deze scheeftekening kan, in combinatie met de representativiteit van de selectie, een hypotheek leggen op de bewijsvoering in de volgende hoofdstukken. De 'kwetsbaarheid' van de selectie komt dan ook uitgebreid aan bod in de volgende paragrafen en wordt bovendien vergeleken met andere boedelstudies.⁴⁹

Kaart 1. Het onderzoeksgebied

Tabel 2. De geselecteerde boedels per entiteit en per periode

Periode	Aalst	Erembodegem	Gijzegem	Herdersem	Hofstade	N
654	58	16	3	1	16	94
1700-1704	68	28	9	8	4	117
1750-1754	104	49	13	16	17	199
1790-1794	129	54	9	23	34	249
N	359	147	34	48	71	659

Bron: databank

Representativiteit van de selectie

Sterfhuizen en overlijdens – Elke onderzoeker die de boedels hanteert – voor de studie van de ontwikkeling van de materiële cultuur van een bergdorp in de zestiende eeuw tot de evolutie van intensiveringsfasen van stedelijke investeringen op het platteland in de achttiende eeuw – poogt in meer of mindere mate een verantwoording af te leggen voor de beoogde selectiemethode. In deze studie is niet geopteerd voor een a priori selectiecriteria, enkel een chronologische en geografische afbakening be-

palen de steekproef.⁵⁰ Het is dan ook de intentie om de *randomness* of contingentie van die steekproef naar waarde te schatten.⁵¹ Daarom staat in de volgende pagina's de verhouding tussen enerzijds de sterfhuizen uit de boedels en anderzijds de overledenen, de huishoudens, de bevolking en de belastingbetalers in algemene zin centraal. Deze analyse toont immers de waarde of tekortkomingen van dit boedelonderzoek aan.

Tabel 3. Verhouding gemiddeld aantal boedels en overlijdens per jaar, Erembodegem en Moorsel 1645-1794

	Overlijdens	Boedels	%
1654	22	3	14
1695-1704	66	9	14
1745-1754	96	22	23
1785-1794	118	17	14

Bron: databank en SAA, Oud Archief Moorsel, staten van goed: nrs. 51; 53; 59-60 en 63⁵²

Sterven is, spreekwoordelijk althans, doodnormaal. Dat juist deze gebeurtenis aan de basis ligt van de redactie van staten van goed, heeft tot gevolg dat er een relatie bestaat tussen het aantal overlijdens binnen een bepaalde geografische omschrijving en het aantal boedels. Voor twee parochies, de administratieve omschrijving waarbinnen zowel de overlijdens in de parochieregisters werden opgetekend alsook de staten van goed die in het archief van de schepenbank verzeilden, werden het aantal overlijdens en het corresponderende aantal boedels vergeleken (tabel 3). Om de vergelijking enigszins te laten opgaan, is in tabel 3 de periodisering aangepast.⁵³ Dit is te rechtvaardigen omdat verschillende staten van goed pas enige tijd na het overlijden van het sterfhuis werden opgemaakt.

Om de waarde van de steekproef te testen, zijn de gegevens vergeleken met de studie over het Land van Nevele, nabij Gent.⁵⁴ Voor de periode tot 1660 komen de Nevelse onderzoekers aan een verhouding van vijf percent, wat betekent dat slechts voor één overlijden op twintig, een staat werd opgemaakt. Met veertien percent klokt de Aalsterse steekproef opmerkelijk beter af. Ook voor de volgende periode tot ongeveer 1710 stijgt het percentage voor Nevele niet boven de tien percent, tegenover veertien percent voor Erembodegem en Moorsel. In de eerste helft van de achttiende eeuw is in het Land van Nevele voor achttien geregistreerde overlijdens op honderd een boedel opgemaakt. Bij vergelijking scoort de periode 1745-1754 in het Aalsterse nog beter met 23 percent. In de tweede helft van de achttiende eeuw daalde de verhouding naar twaalf percent voor het Land van Nevele en veertien percent voor de Aalsterse dorpen.

Op het eerste gezicht lijkt tabel 3 nauwelijks een statistische verantwoording te geven voor eender welke studie op basis van boedels. Toch zijn er twee argumenten die deze pijnlijke situatie kunnen

verzachten en zelfs rechtvaardigen. Zo was er voor veel sterfgevallen geen aanleiding om een staat van goed op te maken. Aangezien in de onderzochte periode de kindersterfte nog ontzettend hoog lag, vertekent dit het percentage boedels per overlijdens. Daarnaast omschrijft de inhoud van een boedel meestal de situatie van een gezin, waardoor het meer aangewezen is om de verhouding van het aantal huishoudens en het aantal staten van goed te onderzoeken.

Sterfhuizen en huishoudens – De exacte bepaling van het aantal huishoudens in een bepaalde omschrijving is allesbehalve evident. Aangezien bevolkingstellingen voor het grootste gedeelte van de onderzochte periode ontbreken, is gebruik gemaakt van de belastingkohieren, de zogenaamde *pointingen* of *settingen*. Van belang is dat de belastinginnehmer per gezinshoofd het verschuldigde bedrag vermeldde. Indien nu alle huishoudens verplicht waren om bij te dragen, dan komt het aantal belastingbetalers overeen met het aantal huishoudens!⁵⁵ Volgens Danny Lamarcq, was dit inderdaad het geval.⁵⁶ Bovendien leert de vergelijking met een beschikbare *status animarum* dat deze methode gerechtvaardigd is. Zo telde Erembodegem volgens het belastingkohier van 1749 circa 375 gezinnen.⁵⁷ In 1754, het jaar waarin de status werd opgesteld, kwam de geestelijke overheid uit op 378 huishoudens. Spijtig genoeg kan de verhouding tussen huishoudens en boedels, onmogelijk berekend worden op basis van enkele kohieren of *stati*, aangezien dit een generatieperspectief vereist. Daarvoor moet de onderzoeksperiode ingedeeld worden in deelperiodes van circa 28 jaar, de tijdsperiode waarop een generatie zich gemiddeld *vernieuwt*. Hiervoor zijn er onvoldoende gezins aantallen voorhanden, om met relatieve zekerheid de verhouding te onderzoeken. Daarom wordt verwezen naar de studie over het Land van Nevele, waar de vergelijking wel is uitgevoerd (tabel 4).

Tabel 4. Verhouding tussen aantal boedels en huishoudens, Nevele 1640-1795

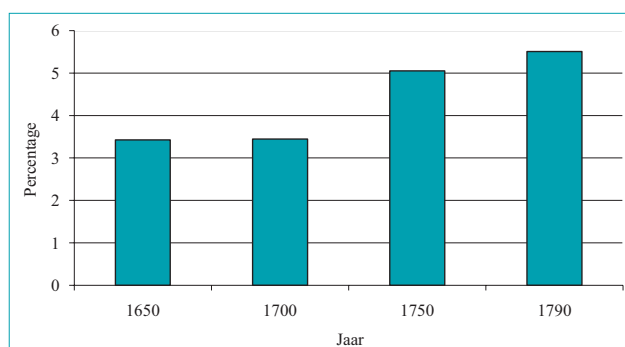
	Huishoudens	Boedels	%
1640-1669	274	85	31
1670-1699	298	165	55
1700-1729	300	200	67
1730-1759	408	250	61
1760-1795	589	305	52

Bron: Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 20

Uit tabel 4 blijkt dat voor minimum ongeveer een derde van alle huishoudens een staat van goed is opgesteld (1640-1669). De eerste helft van de achttiende eeuw scoort opnieuw het best met ongeveer twee staten van goed per drie huishoudens.

Sterfhuizen en totale bevolking – De onderzochte periodes zijn gesitueerd in een tijdspanne van ongeveer 150 jaar. Het is daarom evident dat ook de demografische ontwikkeling van het gebied zijn impact had op het overgebleven bronnenmateriaal. Idealiter zou het aantal boedels recht evenredig moeten toe- of afnemen, naargelang de evolutie van de bevolking.⁵⁸ Het spreekt echter voor zich dat de lokale archieven onderhevig waren aan allerhande externe factoren, die het bronnenbestand beïnvloedden. Om na te gaan hoe het bevolkingstoel en het aantal staten van goed zich onderling verhouden, is het aantal boedels per capita (in %) voor Erembodegem berekend (grafiek 1).

Grafiek 1. Aantal boedels per capita, Erembodegem 1650-1790

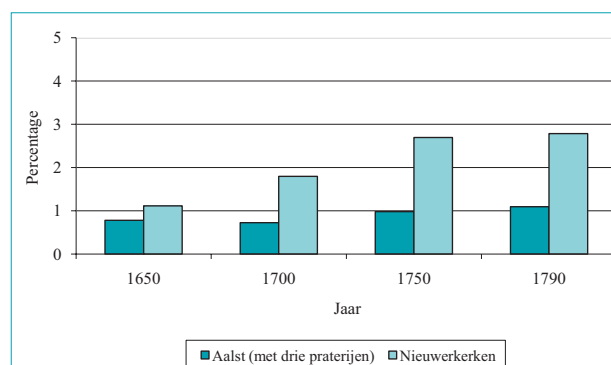
Bron: databank

Rekening houdend met de rurale bevolkingsgroei gedurende de onderzochte periode, die in het volgende hoofdstuk uitgebreid aan bod komt, neemt het achttiende-eeuwse boedelbestand meer dan

evenredig toe. Voor de eerste twee proefperiodes daarentegen, zijn er absoluut en relatief minder staten van goed beschikbaar.

Voor de zeventiende eeuw is de archiefsituatie voor de stad Aalst *intra muros*, minder rooskleurig (grafiek 2). Zo neemt het aantal boedels minder sterk toe dan op het platteland. Bovendien is er sprake van een scheeftrekking tussen de stad binnen de muren en de praterijen, waarbij de archiefsituatie van de buitengebieden een merkkelijk betere ontwikkeling kende dan de binnenstad.⁵⁹ De absolute toename van het aantal staten van goed moet dus voor een groot deel aan de praterijen worden toegeschreven.⁶⁰ In de achttiende eeuw verloopt de archiefontwikkeling iets positiever.

Grafiek 2. Aantal boedels per capita, Aalst met praterijen en Nieuwerkerken 1650-1790

Bron: databank en SAA, *Oud Archief Aalst, staten van goed, nrs. 1774-1778; 1816-1819; 1866-1870 en 1906-1912*

De historicus kan echter nauwelijks genoegdoening nemen met een weinigzeggende omschrijving als 'bevolking', ontdaan van enige vorm van sociaal-economische stratificering. Daarvoor is geopteerd om de gezinnen uit de selectie in de volgende paragraaf te vergelijken met de huishoudens opgenomen in de belastinglijsten.⁶¹ Op die manier komt de sociaal-economische spreiding van de selectie voor het voetlicht.

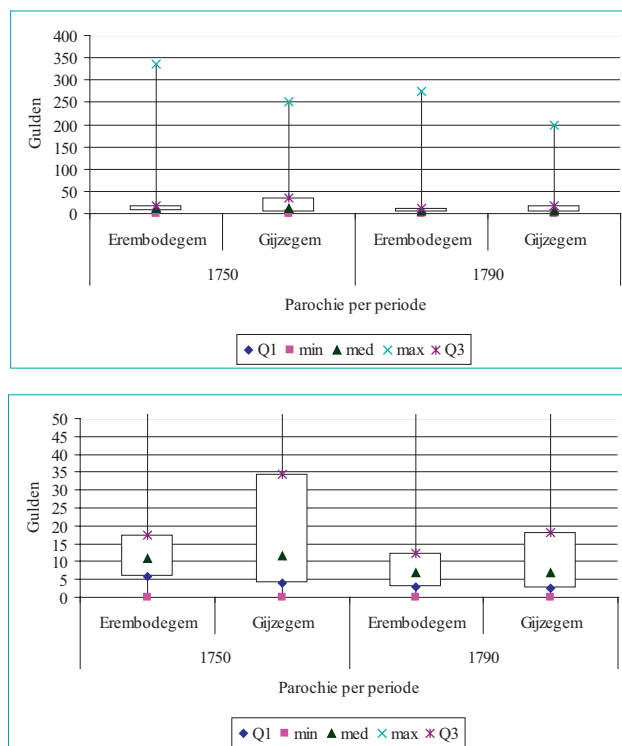
Sterfhuizen en belastingplichtigen – Tot dusver werd er geen enkel sociaal-economisch onderscheid gemaakt tussen de gezinnen en werd enkel de absolute evolutie van de sterfgevallen, de huishoudens en de hele bevolking afgezet tegenover de kwantitatieve ontwikkeling van het archiefmateriaal.

Om enigszins een beeld te krijgen van de sociaal-economische representativiteit van de steekproe-

ven, zijn de huishoudens uit de boedels opgespoord in de bovengenoemde belastingskohieren of *settingen*.⁶² Uit eerder onderzoek is reeds gebleken dat de *settingen* vrijwel alle huishoudens uit een dorp co-verden.⁶³ Maar is het opportuun om *settingen* als Aalst (met drie praterijen) en Nieuwerkerken met elkaar te vergelijken? Het is immers mogelijk dat temporele verschillen in de aanslagvoet, de 'opbouw' van de belastinglijst grondig wijzigde. Analyses van de belastinglijsten zelf laten geen eenduidige evolutie zien. De beperkte gegevens tonen een stabiele evolutie tot 1750. In de tweede helft van de achttiende eeuw gebeurde een vorm van contractie, zoals aangetoond door de zogenaamde 'boxplot', 'snorredoos' of 'doosdiagram'.⁶⁴ Grafiek 3 geeft eerst een algemeen beeld van de spreiding van de belastingbetalers en zoekt in de onderste deelgrafiek in op ongeveer drie kwart van de rurale bevolking.⁶⁵

Alle spreidingsmaten ondervonden ongeveer een zelfde afname. Vermoedelijk ligt de areaalversnippering die zich naar het einde van de achttiende eeuw duidelijk begon te manifesteren, aan de basis van deze ontwikkeling.⁶⁶ Hoewel moet benadrukt worden dat dergelijke analyses op veel grotere schaal nodig zijn, is het voor dit onderzoek voldoende om de waarde van deze belastinglijsten te bevestigen.

Grafiek 3. Spreiding in de *settingen*, Erembodegem en Gijzegem 1749-1789

Bron: SAA, Oud Archief Erembodegem, *settingen*, nrs. 251 en 255 en Oud Archief Gijzegem, *settingen*, nrs. 10-17
Observaties: Erembodegem 375 (1750) en 468 (1790); Gijzegem 115 (1750) en 149 (1790)

Tabel 5 toont de verdeling van de geïdentificeerde gezinnen over de kwartielen van de belastinglijst. De kwartielen zijn gevormd door de ordening van de belastingplichtigen, waarbij enkel de huishoudens zijn weerhouden. Instellingen zoals de kerk van Erembodegem, de abdij Affligem of de Tafel van de Heilige Geest werden uit de selectie geweerd. Op die manier ontstaat een overzicht van de sociaal-economische stratificatie van een dorp. In tabel 5 zijn de gegevens van twee dorpen, namelijk Erembodegem en Gijzegem samen genomen en vergeleken met de staten van goed.

Tabel 5. Verdeling boedels over kwartielen belastingplichtigen in percenten, Erembodegem en Gijzegem 1699-1789

	1699	1749	1789
0-25	0	27	17
25,1-50	11	18	36
50,1-75	33	34	27
75,1-100	56	21	19
n/N (in %)*	100	90	67

* n = aantal geïdentificeerde boedels N = totaal aantal boedels
Bron: databank en SAA, Oud Archief Erembodegem, *settingen*, nrs. 1409-1413, 251 en 255. SAA, Oud Archief Gijzegem, *settingen*, nrs. 11; 15 en 17

De verhouding n/N geeft aan dat niet alle sterfhuisen in de belastingkohieren zijn geïdentificeerd. Dit hoeft niet te verwonderen omwille van het interval tussen de opstelling van de belastinglijst en de opmaak van de staat van goed. Het is niet ongewoon dat in dit interval een aantal gezinnen immigrerden in het dorp, waarvan wel een boedel beschikbaar is, maar die nog niet in het belastingkohier voorkwamen.⁶⁷

Tabel 5 geeft een belangrijk pijnpunt weer, namelijk de sociale scheefte in de zeventiende eeuw. De meer vermogende huishoudens zijn oververtegenwoordigd in de steekproef van 1699, terwijl er een meer egale verdeling voorkomt in de onderzochte jaren uit de achttiende eeuw. Ook Schelstraete, Kintaert en De Ruyck komen tot de vaststelling dat de boedels uit de zeventiende eeuw een grotere voorzichtigheid en terughoudendheid vragen dan de staten van goed uit de achttiende eeuw.⁶⁸ Kan deze

belangrijke vaststelling ook worden geëxtrapoleerd op de stedelijke archiefsituatie? Om deze vraag te beantwoorden, is dezelfde methode toegepast op het Aalsterse bronnenmateriaal (grafiek 4). Waar op het platteland de ‘bedezetters’ voornamelijk de bewerkte oppervlakte als basis voor de aanslag namen, hanteerden de Aalsterse belastinginners uiterlijke welvaartskenmerken met betrekking tot de behuizing van de stedelijke bewoners.⁶⁹ Zowel voor de rurale *pointingen* als voor het stedelijke huisgeld gelden dat de aanslag de ‘gebruiker’ betrof en dus niet de eigenaar.⁷⁰

In het Aalsterse stadsarchief zijn verschillende huisgelden opgenomen, die voor een bepaald aanslagjaar één van de vijf stadswijken omvatten. Voor vier verschillende meetpunten (circa 1650, 1700, 1750 en 1790) zijn alle beschikbare huisgelden van de Pontstraat-, de Zoutstraat-, de Nieuwstraat-, de Kattestraat- en de Molenstraatwijk verzameld en verwerkt.⁷¹ Voor het eerste meetpunt, rond het midden van de zeventiende eeuw, is gebruik gemaakt van het *plaquillegeld*, een additioneel huisgeld dat het stadsbestuur onder meer in crisisperiodes aan de Aalstenaars oplegde. Vermoedelijk was er tussen de aanslagvoet van het huisgeld en het *plaquillegeld* nauwelijks een verschil.⁷²

In het midden van de zeventiende eeuw betaalden de 747 Aalsterse gezinshoofden gemiddeld 1,6 gulden huisgeld. Dit bedrag daalde lichtjes in de daarop volgende honderd jaar, naar 1,3 gulden. In die periode steeg het aantal belastingbetalers naar 932 rond 1700 en 973 in het midden van de achttiende eeuw. Pas op het einde van het ancien regime steeg de gemiddelde aangeslagen belasting naar 3,5 gulden. Ook het aantal hoofden nam toe tot 1121. Dit analyseniveau duidt vooral een drastische wijziging van de gemiddelde aangeslagen belasting aan, naar het einde van de achttiende eeuw toe.

In de periode 1650-1750 die in de literatuur vaak betiteld wordt als de ongelukseeuw, leek een relatieve stabiliteit de sociale opbouw van de stad te kenmerken. Zowel de minimale als de maximale aangeslagen bedragen, als de grenzen die de statistische middengroepen afbakenen, wijzigen in die honderdjarige periode nauwelijks. Meer concreet betekent dit dat 75% van de Aalsterse belastingbetalers minder dan twee gulden betaalden. Pas in de tweede helft van de achttiende eeuw wordt dit stabiele patroon doorbroken. Vooral de verdrievoudiging van het maximaal aangeslagen huisgeld aan het einde van het ancien regime springt in het

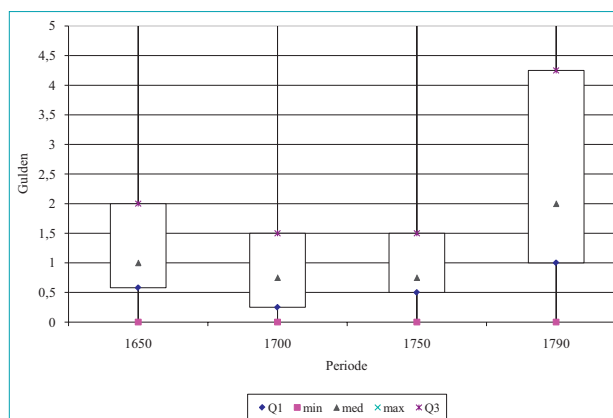
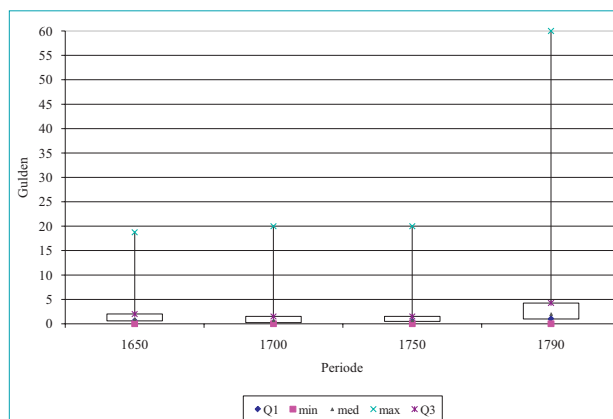
oog. Om andere wijzigingen in de spreiding van de gegevens na te gaan, is een detail van de eerste grafiek 4 uitvergroet.

Grafiek 4. Spreiding in de huisgelden, Aalst 1650-1790

Bron: SAA, Oud Archief Aalst, huisgelden, nrs. 264-282

Observaties: 747 (1650); 932 (1700); 973 (1750)

en 1121 (1790)

Uit de gedetailleerde weergave blijkt dat de transformaties zich niet alleen in het bovenste kwart van de stedelijke samenleving afspeelden, de interessantste veranderingen doen zich voor onder het niveau van Q3. In alle periodes kwamen huishoudens voor die geen huisgeld dienden te betalen. Vermoedelijk ontbraken ze de nodige middelen om aan de belastingplicht te voldoen.

De waarde van het eerste kwartiel (Q1) daalde licht in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Het stadsbestuur zag zich immers genoodzaakt omwille van de oorlogsperiode onder Lodewijk XIV, de nodige maatregelen te nemen ten gunste van de stedelijke bevolking.⁷³ Doorheen de achttiende eeuw steeg de corresponderende waarde van Q1 stelselmatig. De grootste toename was evenwel in de tweede helft van de eeuw gesitueerd, waar het huisgeld op de 25%-grens verdubbelde. Een zelfde

trend kenmerkt de evolutie van de mediaan. Die daalde van 1 gulden rond 1650 naar 15 stuivers (0,75 gulden) rond 1700 en 1750. Daarna nam de middelste waarde zelfs toe tot 2 gulden.

De waarde van het derde kwartiel maakte de spectaculairste ontwikkeling door. Andermaal is de trend vergelijkbaar met de andere meetpunten. Zo was er een kleine terugval na 1650, gevolgd door een stabiele evolutie tot ongeveer 1750. Q3 steeg van anderhalve gulden naar bijna vier en een halve gulden.⁷⁴

De wijzigingen in de tweede helft van de achttiende eeuw zijn immers te ongelijk om de oorzaak aan een prijsstijging toe te schrijven. De variatiecoëfficiënt, die de relatieve spreiding aangeeft, nam dan ook toe van 115% (1750) tot 125% (1790). Een tweede element concentreert zich op de zichtbare uitdeining in de spreiding van de belasting aan het einde van het ancien regime. Naar het einde van de achttiende eeuw toe lijkt een klein aantal stedelingen zich meer en meer te onderscheiden van de meerheid van de bevolking. De Aalsterse bevolking onderging dus een proces van polarisering dat reeds is beschreven.⁷⁵ Dit proces heeft dan ook belangrijke implicaties voor het onderzoek en meer specifiek voor het bronnenmateriaal. Omwille van het aanzienlijke aantal onderzochte staten van goed, is de klassebreedte van tabel 5 in tabel 6 enigszins aangepast.

Tabel 6. Verdeling boedels over decielen belastingplichtigen in percenten, Aalst 1649-1789

	1649	1699	1749	1789
0,01-10	8	3	7	6
10,01-20	4	0	4	5
20,01-30	6	10	13	8
30,01-40	13	8	11	13
40,01-50	8	7	10	11
50,01-60	13	12	6	16
60,01-70	4	14	15	12
70,01-80	15	14	10	11
80,01-90	10	15	17	12
90,01-100	19	17	7	7
n/N (in %)	83	87	79	74

* n = aantal geïdentificeerde staten van goed en N = totaal aantal staten van goed

Bron: databank

In de eerste twee proefperiodes vertoont het archiefbestand een scheeftrekking naar de meer vermogende kant van de samenleving, waardoor deze

test de bevindingen over de bronnensituatie van het platteland bevestigt. Die trend is nog steeds aanwezig in de achttiende eeuw, maar heeft merkkelijk aan kracht ingeboet. Anderzijds verplicht ook de archiefsituatie van de laatste proefperiode tot de nodige voorzichtigheid. De 'uitrekking' in de belastinglijst weergegeven in grafiek 4, heeft natuurlijk repercussies voor het gebruik van het boedelbestand. Het is immers maar de vraag of de allerrijksten voldoende zijn vertegenwoordigd. Ook deze vaststelling heeft ontegensprekelijk een impact op de verdere ontwikkeling van de onderzoeksvragen.

Sterfhuizen en beroepen – Heel wat onderzoekers worstelden met de vraag of de verschillende beroepen wel voldoende in hun steekproeven waren vertegenwoordigd.⁷⁶ Aan de hand van beroepstellingen en de bijhorende frequentie van een bepaalde economische activiteit, vergeleken ze de vermelding van beroepen in de staten van goed.

De combinatie van staten van goed en tellingen biedt immers een oplossing voor enkele problemen die met het gebruik van de laatste bronnensoort gepaard gaat. In de eerste plaats is er de kwestie van hoofd- en bijberoep. In de meeste tellingen, zoals de bevolkingstelling van het jaar IV (1796), wordt gewag gemaakt van één enkel beroep!⁷⁷ Hoe wordt een Gijzegemse herenboer die in het bezit was van enkele weefgetouwen en bovendien beschikte over een brouwketel in een telling dan wel vermeld? Hetzelfde probleem gaat op voor een Aalsterse pottenbakker die eveneens een winkeltje van textiel openhield. Voor de rurale tellingen kan de periode van de opstelling een groot verschil maken. Wanneer die plaats had in de lente of de zomer, was de kans groot dat vooral een agrarische omschrijving werd opgegeven. Indien de tellers in de winter hun rondvraag hielden, kwamen andere activiteiten meer op de voorgrond, bijvoorbeeld het weven of het spinnen. Voor de stedelijke tellingen, die plaats vonden in een milieu waar de impact van de seizoenen op het economische leven kleiner was, waren periodieke verschillen minder van belang. Daarnaast moet ook de functie van de vrouw worden belicht. Vaak noteerden de tellers enkel het beroep van het gezinshoofd, waardoor vrouwen en meer bepaald hun beroepsactiviteiten relatief onderbelicht blijven. Verder kan men onmogelijk voorbijgaan aan de achterliggende reden voor de opmaak van de bewuste telling. Vaak waren die van militaire (conscripties) of fiscale aard (bepaling

aanslagvoet), waardoor de bevolking niet geneigd was correcte gegevens te verschaffen. Tenslotte komen ook de conceptuele moeilijkheden voor het voetlicht. Zo dekt het beroep handelaar wel een zeer grote lading, variërend van een groothandelaar die eveneens winkel houdt tot een leurder!

Balans van het boedelonderzoek

Het was enigszins utopisch om er van uit te gaan dat de boedels doorheen de hele periode representatief voor de hele maatschappij zouden zijn. De boedels daterend uit het midden van de zeventiende eeuw bevatten vooral de meer vermogende kant van de rurale en stedelijke samenleving. De scheeftrekking gaat in veel mindere mate op voor de tweede proefperiode rond 1700. De staten van goed daterend tussen 1750 en 1754 zijn het meest representatief. Daartegenover moet de stedelijke boedelsamenstelling van de laatste periode opnieuw met de nodige voorzichtigheid benaderd worden. De transformaties die zich voordeden te Aalst op het gebied van ‘sociale ongelijkheid’, beïn-

vloeden immers het gebruik van de boedels.⁷⁸ Het gevaar is dan ook reëel dat de veranderingen in de maatschappij, onvoldoende in het bronnenbestand zijn terug te vinden.

Doorheen de onderzochte periode lijken de huishoudens uit de staten van goed meer en meer een afspiegeling te zijn van de sedentaire of gedomesticeerde, stedelijke en rurale maatschappij. Dit betekent dat de *people with history*, boeren en burgers die ook in de andere bronnen opduiken, in de staten van goed min of meer representatief voorkomen. De *people without history*, bedelaars en vagebonden, blijven zoals zo vaak buiten de *spotlights*. De stedelijke transformaties aan het einde van het ancien regime hebben zich dan ook in het bronnenbestand vertaald.

De zeventiende eeuw vormt bovendien een ander verhaal, waarbij voornamelijk maar niet uitsluitend de meer vermogende kant van de samenleving in de bronnen voorkomt. Over het algemeen, geeft de steekproef een beeld van de moeilijk grijpbare *middle sort of people*. Dit hoeft echter niet noodzakelijk een zwaard van Damocles te betekenen, omdat dit gegeven – in het licht van de onderzoeksvragen – eerder een voor- dan een nadeel is.

Het spreekt voor zich dat deze vaststellingen steeds

op de achtergrond aanwezig zullen zijn. Het is immers noodzakelijk voor deze studie om de huishoudens te situeren in de juiste sociaal-economische context, meer bepaald volgens hun sociaal-economisch vermogen.

Reinoud Vermoesen

- ¹ Een belangrijk overzicht van de (internationale) pioniers in zake het onderzoek op basis van staten van goed is te vinden in Vermoesen Reinoud 'Entrepreneur versus spinner. Spinsters. Hun plaats in de markt en het huishouden. Regio Aalst, 1650-1800', *Het Land van Aalst*, 58, 2006, 293-301.
- ² Thoen Erik, *Landbouweconomie en bevolking in Vlaanderen gedurende de late middeleeuwen en het begin van de moderne tijden. Testregio: de kasselrijen van Oudenaarde en Aalst (eind 13 de – eerste helft 16 de eeuw)*, Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis 90, Gent, 1988, 22.
- ³ Onder "halve of volle wezen" is te verstaan: respectievelijk één of beide ouders gestorven.
- ⁴ De Limburg-Stirum, T., *Coutumes des deux villes et pays d'Alost (Alost et Grammont), Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand 3. Recueil des anciennes coutumes de la Belgique*, Brussel, 1887, 101-102.
- ⁵ Thoen, *Landbouweconomie*, 23.
- ⁶ Hier de schepenbank.
- ⁷ Stadsarchief Aalst (SAA), Oud Archief Gijzegem, staten van goed, nr. 127, Anna Françoise Smekens 1754.
- ⁸ Daarenboven duiken eveneens interessante fenomenen op, zoals het zogenaamde age heaping, waarbij de leeftijd wordt afgerond als een veelvoud van tien. Het spreekt voor zich dat deze gegevens interessant kunnen zijn voor demografisch onderzoek.
- ⁹ Waarin de problematiek van de representativiteit van de bronnen tegenover de gevestigde maatschappij, in de meest letterlijke betekenis, wordt bestudeerd.
- ¹⁰ Houder (mannelijk) of houderigge (vrouwelijk): meestal wordt hiermee de langstlevende echtgeno(o)t(e) bedoeld. In enkele gevallen, wanneer beide ouders overleden waren, kon dit een van de kinderen zijn of indien het een vrijgezel betrof een dicht familielid. Houder(igge) betekent letterlijk bezitter of bezitster.
- ¹¹ In de andere gevallen, namelijk bij sterfhuizen van kinderloze echtparen of vrijgezellen was dit niet het geval.
- ¹² De weesheren werden gekozen uit afgestreden schepenen. Vier edele heeren, weesheren ende oppervoogden der stad en schependomme van Aelst, een griffier, een bode en twee bedienden vormden samen de Wezenkamer die de belangen verdedigde van de minderjarigen en de onder toezicht staan-

de personen ook wel stadskinderen genoemd.

- ¹³ Bij sommige staten van goed zit er een apart document getiteld "acte vooghdije", die de eedaflegging van de voogden bevat.
- ¹⁴ Libbrecht Giovanni, *Materiële cultuur in het 18de-eeuwse Aalst. Een verkenning op het terrein van slaapcultuur, eten en drinkcultuur, keukengerei, meubilair, decoratie, hygiëne, verwarming en verlichting, onuitgegeven licentiaatsverhandeling*, Brussel, 1997, 14.
- ¹⁵ Zie verder in de tekst in de paragraaf over de Commer ende schulden.
- ¹⁶ Vermoesen Reinoud, *Markttoegang en 'commerciële' netwerken van rurale huishoudens. De regio Aalst, 1650-1800, onuitgegeven doctoraatsverhandeling*, Antwerpen, 2008.
- ¹⁷ Thoen, *Landbouweconomie*, 17.
- ¹⁸ SAA, Oud Archief Gijzegem, staten van goed, nrs. 99-103 als ook Oud Archief Herdersem, staten van goed, nrs. 44-51 en Oud Archief Hofstade, staten van goed, nrs. 7-8.
- ¹⁹ Ook wel houder(igge) genoemd.
- ²⁰ Voornamelijk dan de stedelijke boedels. Een uitgebreide analyse die de problematiek van beroepsvermeldingen behandelt, is De Belder Jos, 'Beroep of bezit als criterium voor de sociale doorsnede?', *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, 2, 1976, 257-279.
- ²¹ Dit gegeven vormt dan ook een interessante onderzoekspiste naar de sociale netwerken die huishoudens opbouwden en meer algemeen naar het sociaal kapitaal van een gezin. Lees ook Adler Paul S. en Kwon Seok-Woo, 'Social capital: prospects for a new concept', *Academy of management review*, 37, 2002, 17-40.
- ²² De Limburg-Stirum, *Coutumes*, 78-88 en 98-128.
- ²³ Ook een analyse van de voogden en hun relatie tot het betrokken gezin, kan concrete informatie opleveren over het sociaal kapitaal van huishoudens.
- ²⁴ Dit heeft natuurlijk belangrijke repercussies voor het onderzoek. Zo zal later in dit onderzoek veel aandacht besteed worden aan de wijze van de transformatie van stock naar flow van bijvoorbeeld de inboedel van een sterfhuis. Zie daarvoor De Vries Jan, 'De huishoudportemonnee en de spulletjes. Een poging zicht te krijgen op de gezinshuishouding vanaf de vijftiende eeuw', Schuurman Anton, De Vries Jan en Van Der Woude Ad, reds., *Aards geluk. De Nederlanders en hun spullen van 1550-1850*, Amsterdam, 1997, 29-79.
- ²⁵ Vorm van hypothecaire lening, lees verder.
- ²⁶ Recompentie of vergoeding.
- ²⁷ In bunder, dagwand, roeden en vierkante voeten.
- ²⁸ Vermoedelijk baseerde de griffier zich op de verkoopswaardes, zoals die in de 'wettelijke passeringen', of vrijwillige rechtspraak voorkwamen.
- ²⁹ Een rentekoper had steeds de optie om zijn verkregen rente door te verkopen of te transporteren. Aangezien een rente-

koper in geen geval zijn kapitaal kon terugkrijgen van de renteverkoper, betekende het transport van een rente, een zekere waarborg voor rentekopers. In geval van nood hadden ze de mogelijkheid hun geïnvesteerde kapitaal min of meer te recupereren.

- ³⁰ Door het feit dat een onroerend goed als onderpand door een renteverkoper werd ingebracht.
- ³¹ SAA, Oud Archief Aalst, staten van goed, nr. 1908, Michael Coeck 1790.
- ³² Uit de boedels blijkt dat de lagere prijs overeenkwam met een derde van de geschatte prijs. Vermoedelijk omvat dit de helft van de totale waarde, vermeerderd met de vergoeding voor het vruchtgebruik.
- ³³ Hier duikt het zogenaamde “woord-probleem” op. Dit duidt op de moeilijkheden waarmee onderzoekers worden geconfronteerd bij de analyse van spullen. Enkele voorbeelden: in een lijst komen achtereenvolgens sargien, slaaplakens en tinnen voorwerpen voor. Voor de onderzoeker is het echter onduidelijk hoeveel sargien en slaaplakens en welke voorwerpen precies! Lees onder meer Schuurman Anton, ‘Probate inventory research: opportunities and drawbacks’, Baulant Micheline, Schuurman Anton en Servais Paul, reds., *Inventaires après-décès et ventes de meubles. Apports à une histoire de la vie économique et quotidienne (XIVe-XIX siècle)*, Louvain-la-Neuve, 1988, 19-28.
- ³⁴ Bijvoorbeeld een weefgetouw, brouwketels, een ploeg etcetera.
- ³⁵ Onder kapitaalproducten ressorteren onder andere obligaties en rentes. Vorderingen omvatten allerlei schulden en tegoeden voor arbeid, maar ook voor de aan- en verkoop van levensmiddelen, textiel, ...
- ³⁶ Die vermeldingen maken een netwerkanalyse met het oog op de reikwijdte van een verzorgingsgebied mogelijk. Lees daarvoor Vermoesen Reinoud, ‘De verzorgende sector op het vroegmoderne, Vlaamse platteland’, *De Faluintjes*, 20, 2007, 422-434, 422.
- ³⁷ Voor de Engelse context in de zestiende en zeventiende eeuw: vergelijk met Spufford Peter, ‘Long-term rural credit in sixteenth- and seventeenth-century England: the evidence of probate accounts’, Arkell Tom, Evans Nesta en Goose Nigel, reds., *When death do us part. Understanding and interpreting the probate records of early modern England*, Oxford, 2000, 213-228, 213.
- ³⁸ Vermoesen Reinoud en Van Damme Ilja, ‘Second-hand consumption as a way of life: public auctions in the surroundings of Alost (late 18th century)’, *Continuity and change*, 24, 2009, 275-305.
- ³⁹ Bovendien vermelden deze documenten ook de naam en soms zelfs de afkomst van de hoogste bidder, waardoor deze bron interessante mogelijkheden biedt voor een studie van consumentencircuits en de mogelijke verschillen in preferenties tussen stad en platteland. Wat zich reeds uit

in de formele verschillen tussen een stedelijke en een rurale venditie, waarbij beëdigde personen (uit de ambachten?) de stedelijke openbare verkopen voor hun rekening namen.

- ⁴⁰ Schuurman, ‘Probate inventories’, 19.
- ⁴¹ De studie van de parochieregisters kende een enorme vlucht, na de introductie van de methode van Louis Henry.
- ⁴² Schuurman, ‘Probate inventories’, 22. De bundel van Arkell, Evans, en Goose, *When death, vormt een interessante inleiding op de verschillende mogelijkheden van boedels in het historisch onderzoek*.
- ⁴³ Enkele standaardwerken zijn Schelstraete Carl, Kintaert Hilde en De Ruyck Dorinne, *Het einde van de onveranderlijkheid. Arbeid, bezit en woonomstandigheden in het Land van Nevele tijdens de 17 e en de 18 e eeuw*, Nevele, 1986.
- ⁴⁴ Zie onder meer: Voskuil Johannes J., ‘Boedelbeschrijvingen als bron voor de kennis van groepsvorming en groepsgedrag’, *Volkskundig bulletin*, 13, 1987, 30-58.
- ⁴⁵ Zie bijvoorbeeld Thoen, *Landbouweconomie of Wilssens Marie-Anne, Bevolkingsdruk en boerenverstand. Evolutie van de levensstandaard in het Waasland in de 18 e eeuw*, Gemeentekrediet. Historische uitgaven 85, Brussel, 1992, 44.
- ⁴⁶ Zie onder meer de studies van Jan De Vries. Daarnaast ook Overton, Whittle, Dean, en Hann, *Production and consumption*.
- ⁴⁷ Alle staten van goed die opgemaakt zijn tijdens deze periodes.
- ⁴⁸ Voor een overzicht lees: Vermoesen, *Markttoegang*, hoofdstuk 2.
- ⁴⁹ Zoals Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 15-25.
- ⁵⁰ Een andere methode is bijvoorbeeld enkel boedels van wevers te selecteren.
- ⁵¹ Juist het toeval vormt hier dus het criterium. Het komt er dus op aan om te analyseren hoe representatief de steekproef – geselecteerd door het toeval – hier is.
- ⁵² Voor Erembodegem waren er geen gegevens beschikbaar voor de periode 1645-1654, wat het ongewoon lage gemiddelde sterftecijfer verklaart.
- ⁵³ Er is geopteerd voor een uitbreiding tot tienjarige periodes, in plaats van vijfjarige periodes.
- ⁵⁴ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 19.
- ⁵⁵ Er waren natuurlijk uitzonderingen: arme gezinnen waren bijvoorbeeld vrijgesteld, maar stonden wél vermeld in de lijsten.
- ⁵⁶ Lamarcq Danny, ‘Een kwantitatieve benadering van de arbeidsparticipatie in de vlassector. Het Land van Aalst (1738-1820)’, *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, 36, 1982, 139-177.
- ⁵⁷ De Brouwer Jozef, *Demografische evolutie van het Land van Aalst 1570-1800*, Gemeentekrediet. Historische uitgaven

18, Brussel, 1968, 117.

- ⁵⁸ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, Het einde van de onveranderlijkheid, 20-21.
- ⁵⁹ Een hypothese voor deze scheeftekening is de toenemende polarisering van de stadsbevolking aan het einde van het ancien regime. Hierbij kwamen minder huishoudens in aanmerking voor de redactie van een boedel. Vooral de allerarmsten en de superrijken zijn dan minder in de staten van goed terug te vinden. Verder onderzoek zal deze stelling naar waarde testen.
- ⁶⁰ Zoals het geval is voor Erembodegem.
- ⁶¹ Lees onder andere Vermoesen Reinoud, 'Welvaart en ongelijkheid in een achttiende-eeuwse kleine stad. Casus Aalst', Het Land van Aalst, 60, 2008, 54-63, 54 als ook Lamarcq, 'Een kwantitatieve benadering', 141.
- ⁶² Zie eveneens Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, Het einde van de onveranderlijkheid, 20-21.
- ⁶³ Zoals reeds vermeld, bleek uit het onderzoek van Danny Lamarq dat in vrijwel alle onderzochte dorpen, alle huishoudens in de belastingskohieren voorkwamen. Lees daarvoor Lamarq, 'Een kwantitatieve benadering', 139-177.
- ⁶⁴ Door de wiskundige John Tukey in 1977 geïntroduceerd.
- ⁶⁵ Hiervoor is de schaal van de Y-as aangepast.
- ⁶⁶ De Kezel Luc, 'Grondbezit in Vlaanderen 1750-1850. Bijdrage tot de discussie over de sociaal-economische ontwikkeling op het Vlaamse platteland', Tijdschrift voor sociale geschiedenis, 14, 1988, 61-102.
- ⁶⁷ Verder onderzoek moet aantonen welke andere factoren op de samenstelling van de lijst inspeelden.
- ⁶⁸ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, Het einde van de onveranderlijkheid, 24-25.
- ⁶⁹ SAA, Oud Archief Aalst, huisgelden, nr. 264.
- ⁷⁰ Voor de analyse werd gefocust op 'natuurlijke personen'. Instellingen werden niet weerhouden.
- ⁷¹ SAA, Oud Archief Aalst, huisgelden, nrs. 264-282.
- ⁷² Hoewel hier geen enkel bewijs voor gevonden is.
- ⁷³ Vermoesen Reinoud, 'Een bres in de muur: functie van de wallen in de regionaal-economische ontwikkeling. Houding van de Aalsterse economische actoren tijdens de oorlogen van Lodewijk XIV (1667-1714)', Fagel Raymond en Onnekink David, reds., Oorlog en samenleving in de nieuwe tijd, Vlaams-Nederlandse vereniging voor nieuwe geschiedenis 3, Shaker Maastricht, 2005, 61-80.
- ⁷⁴ Vermoesen, 'Welvaart en ongelijkheid', 61.
- ⁷⁵ De Kezel, 'Grondbezit in Vlaanderen', 61.
- ⁷⁶ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, Het einde van de onveranderlijkheid, 22-24. Lees ook De Belder, 'Beroep of bezit', 257-279.
- ⁷⁷ SAA, Modern Archief Aalst, bevolkingstelling 1796.
- ⁷⁸ Vermoesen, 'Welvaart en ongelijkheid', 56.

Sociale media:

een inleiding voor heemkringen

Vandaag kan je geen krant of tijdschrift meer open-slaan of er wordt over ‘sociale media’ geschreven. Blogs, Facebook en Twitter maken of kraken het nieuws. Sommigen beweren dat een nieuwe vorm van communicatie onze richting uitkomt. Een enkeling vergelijkt Facebook-baas Mark Zuckerberg al met Gutenberg.

Maar wat kunnen sociale media betekenen voor heemkringen? Op welke manier kan je het draagvlak voor heemkunde in jouw gemeente, stad of dorp vergroten? Wat kan je met Facebook en wat niet? Is een blog een goed idee en hoe kan je dat dan het beste aanpakken? Hoe schrijf je over heemkunde in 140 Twitter-karakters?

Op 7 juni organiseerde Heemkunde Vlaanderen in Lier een workshop over sociale media voor heemkringen. Docent Jan Seurinck* wijdde er een twintigtal geïnteresseerde heemkundigen in in de geheimen van de sociale media. Dit artikel is gebaseerd op de uiteenzetting van deze workshop.

1. Wat?

Op Wikipedia vinden we de volgende definitie: “*Social media* of sociale media is een verzamelbegrip voor online platformen waar de gebruikers, zonder of met minimale tussenkomst van een professionele redactie, de inhoud verzorgen. Tevens is er sprake van interactie en dialoog tussen de gebruikers onderling.”

2. Waarom?

Vroeger verliep communicatie veel eenvoudiger. Deze verliep grotendeels in één richting: van de deskundige, met al zijn kennis, naar de doelgroep van geïnteresseerden. Tegenwoordig zijn er echter veel manieren waarop deze geïnteresseerden ook zelf kennis en informatie kunnen genereren en verspreiden. Door de laagdrempeligheid van de sociale media, is het verspreiden van informatie dus geen monopolie meer van de experts. Iedereen is tegenwoordig in staat om zijn mening en standpunten via allerlei kanalen te verspreiden. Op enkele minuten tijd heb je een eigen blog gemaakt, en kan je je eigen verhalen schrijven op het internet. En wanneer je een bepaald probleem als heemkring niet meteen aankaart, zal iemand anders het wellicht wel in jouw plaats doen.

Wellicht is het zinvol om te bekijken hoe en of we als heemkundigen kunnen inspelen op deze evolutie. Vaak zijn we immers nog sterk gefocust op de traditionele manier van communicatie. We bieden informatie aan via de geijkte kanalen: bijvoorbeeld via het ledentijdschrift, of door onze activiteiten te promoten via de lokale pers. Veel interactie met de doelgroep wordt daarmee niet bereikt. Sociale media kunnen een rol spelen om meer interactie te creëren met onze doelgroep.

Wanneer er iets belangrijks gebeurt, bieden sociale media bijvoorbeeld mogelijkheden om snel veel mensen te bereiken. Denk maar aan het sensibiliseren rond de dreigende afbraak van een interessant historisch gebouw. Via Facebook en Twitter is het mogelijk om in zo'n geval op korte tijd een sensibiliseringsactie op te zetten die een grote groep belangstellenden bereikt. Zij kunnen deze informatie zelf ook weer delen met hun sociale omgeving, en zo ontstaat een 'viraal' effect.

Deze evolutie kan misschien bedreigend lijken voor de status van de (heemkundige) expert, maar, als het op een goede manier wordt aangepakt, kan deze situatie ook veel voordelen opleveren voor de werking rond lokaal erfgoed. Zo kon in Borgerhout bijvoorbeeld het bedreigde 'Reuzenhuis' gered worden, doordat er snel kon gereageerd worden via de plaatselijke wijk-blog 'Krugerplein & Peperbus'. Aangezien deze blog al een groot publiek had, kon er op korte termijn een draagvlak voor de actie gecreëerd worden.

Iedereen kan dus als het ware mee participeren aan de lokale erfgoedwerking. In dergelijke omstandigheden verschuift ook de rol van de heemkring: in

plaats van voornamelijk op te treden als expert op het vlak van lokaal erfgoed, kan de rol van de kring vandaag en in de toekomst misschien ook meer bestaan uit het aanbieden van achtergrondinformatie, op basis waarvan alle geïnteresseerden hun steentje kunnen bijdragen.

Deze nieuwe manieren van communiceren vervangen echter de oude niet. Het is belangrijk te beseffen dat het eerder om complementaire vormen van communicatie gaat, waarbij ook de traditionele communicatie met de bestaande doelgroep niet uit het oog verloren mag worden.

Er zijn echter een aantal hindernissen waar verenigingen mee kampen om aan de slag te gaan met interactie en sociale media. Deze hindernissen liggen vooral op het mentale vlak. Heel veel mensen beginnen met Facebook, Twitter of een blog... en zien daarin een manier om op dezelfde manier te communiceren als via de traditionele kanalen. Zo wordt de agenda uit het ledentijdschrift de statusupdate op Facebook. Wij blijven gewoon communiceren wat we doen, maar dat is eigenlijk niet de manier waarop sociale media werken. Daar draait het immers om dialoog en openheid.

Heemkringen moeten nadenken over wie en wat ze willen bereiken. Richt de kring zich alleen op de eigen leden, dan is het geen probleem om op de traditionele manier te blijven communiceren. Maar als je als kring een ruimer publiek wil aanspreken, dan is het nodig om te bekijken naar wat die doelgroep op zoek is. Belangrijk daarbij is om te beseffen dat de geïnteresseerden in heemkunde ook achter de computer zitten: zij tikken hun straatnaam in en gaan op zoek naar de geschiedenis ervan. En wanneer er een processie is in het dorp, gaan ze via Google op zoek naar de verhalen achter deze traditie.

Vaak hebben we de idee dat er maar weinig mensen geïnteresseerd zijn in waar we mee bezig zijn. Dit is echter maar ten dele waar. Wel slagen we er niet altijd in om de juiste mensen te bereiken. De moderne media maken dit echter veel gemakkelijker. Door het 'virale' karakter van de communicatie kan je immers veel meer mensen bereiken dan met de traditionele kanalen, en is de kans ook veel groter dat je boodschap bij de juiste mensen terecht komt. Het gebruik van sociale media laat toe om veel sterker in te zetten op mond-aan-mondreclame. Naast het bestaande café is er nu als het ware

nog een extra virtueel café waarop veel mensen iedere avond inloggen, namelijk Facebook.

Bij sociale media is het van groot belang om te werken aan je 'community' (gemeenschap). Heemkundige kringen hebben daarbij het voordeel dat ze kunnen verderbouwen op hun bestaande 'community' (de inwoners van een dorp of gemeente), en ervoor zorgen dat deze mensen meer te weten komen over hun buurt. Een interessante evolutie is bovendien dat het gebruik van sociale media tegenwoordig niet langer alleen is weggelegd voor jongeren. Meer en meer oudere mensen beginnen zich op sociale media te begeven en uiteraard opent dit perspectieven voor heemkringen.

Wanneer je via sociale media veel mensen wil bereiken, moet je ernaar streven om een 'verhaalstructuur' te brengen. Objecten, monumenten en gebruiken hebben allemaal een verhaal te vertellen en sociale media lenen er zich goed toe om dit verhaal over te brengen. Ook hier moeten we echter weer een mentale klik maken. Sociale media zijn niet te vergelijken met onze heemkundige tijdschriften, waarin doorwrochte artikels met historische achtergrond verschijnen. Sociale media, zoals blogs, lenen zich veel beter tot het publiceren van korte, hapklare brokjes informatie. Via deze 'verhaaltjes', gebaseerd op de expertise van de heemkundige, kunnen mensen informatie krijgen die ze anders zelf niet hadden kunnen vinden. Wanneer iemand bijvoorbeeld in een kerk staat, zijn het toch de verhalen over de kerk die hem interesseren, en niet zozeer de details van de architectuur van die bepaalde kerk. Heemkundigen kunnen hun kennis gebruiken om op deze behoefte in te spelen.

3. Hoe?

Misschien wil je wel aan de slag met sociale media, maar weet je niet goed hoe je dit nu moet aanpakken? Tijdens de workshop werden een aantal tips en praktische ‘tools’ aangereikt om aan de slag te gaan.

Een eerste aanbeveling is ‘lees, voel, tast, proef, kijk’. Net zoals bij koken, moet je eerst weten wat lekkere smaken zijn, vooraleer je zelf aan de slag kunt gaan. Wat is mijn stijl? Wat wil ik ermee bereiken? Binnen de heemkundige sector zijn er misschien nog niet zo heel veel goede voorbeelden op het vlak van sociale media, maar in andere sectoren zijn wel inspiratiebronnen beschikbaar. Zoek via Google bijvoorbeeld eens naar blogs over erfgoed of blogs over je gemeente. Misschien zijn er ook al andere mensen met hetzelfde onderwerp bezig op het internet.

Handig om op de hoogte te blijven van nieuwe artikels op blogs is het gebruik van een RSS-reader (bijvoorbeeld Google Reader – <http://www.google.be/reader/>). Daarmee neem je een soort abonnement op het nieuws van bepaalde websites, kranten... Om alle interessante zaken die je op het internet tegenkomt, een beetje te organiseren, kun je bijvoorbeeld gebruik maken van Delicious (<http://del.icio>

us). Dat is een dienst voor ‘social bookmarking’, die je een beetje kunt vergelijken met de ‘favorieten’ in je browser.

Een interessante manier om aan interne kennisdeling te doen, is het gebruik van een wiki. Zo kun je bijvoorbeeld samen artikels schrijven of aanvullen. Het bekendste voorbeeld van zo’n wiki is ongetwijfeld de vrije encyclopedie ‘Wikipedia’ (<http://www.wikipedia.org>). Ook ‘Google Docs’ (<http://docs.google.com>) kan een handig instrument zijn voor heemkringen. Ook daarmee kunnen verschillende mensen samen werken aan documenten. Evernote (<http://www.evernote.com>) is dan weer een systeem waarmee je, onder het motto ‘Remember everything’, teksten kunt bijhouden voor toekomstig gebruik.

Het oprichten van een eigen blog is aan te raden voor wie met sociale media aan de slag wil. Zo’n blog vormt bijna altijd de centrale ‘hub’ van een strategie rond sociale media. Het is je eigen plaatstje op het internet, waarop je altijd kunt terugvallen, dit in tegenstelling tot je Facebook- en Twitter-account waarvoor je afhankelijk bent van de aanbieders van deze diensten. Een blog is ook volledig toegankelijk, en kan door iedereen bekeken worden, wat ook al weer niet het geval is bij bijvoorbeeld een Facebook-pagina.

Er bestaan heel wat platformen waarop je je eigen blog kunt opzetten. Vaak zijn deze ook gratis, zoals Wordpress (<http://www.wordpress.com>) of Blogger (<http://www.blogger.com>). Voor de liefhebbers is ook Posterous (<http://www.posterous.com>) een handig systeem. Als de kring al een website heeft, is het eventueel mogelijk om een blog te integreren in de bestaande website. Ofwel kun je het houden bij een aparte blog, met *links* naar de bestaande website. Denk alleszins goed na over de domeinnaam die je kiest.

Wanneer je bijdragen begint te schrijven voor je blog, houd je best rekening met de stelregel 'Een scherm is geen papier'. Op het internet gebruik je best korte alinea's met kernachtige informatie. De schrijfstijl is belangrijk, maar zorg ervoor dat het niet krampachtig wordt. Bij het publiceren van bijdragen is ook de frequentie van belang. Probeer er wat tempo in te houden. Beter wat vaker een kort artikel publiceren, dan af en toe een lange doorwrochte tekst.

Naast tekst gebruik je best ook voldoende afbeeldingen. Een foto zegt immers meer dan duizend woorden. Op een website heb je ongeveer vier seconden om mensen ervan te overtuigen om te blijven. Dit kun je niet alleen met woorden doen maar ook met beelden. Een interessante dienst om foto's online op te slaan en te delen is Flickr (<http://www.flickr.com>) van Yahoo!.

Om filmpjes te verspreiden, is YouTube (<http://www.youtube.com>) dan weer een handige dienst, die zeker ook voor heemkringen interessante mo-

gelijkheden biedt. Podcasts zijn dan weer een techniek om audio-materiaal te verspreiden. Dergelijke diensten maken het ook gemakkelijk om bijvoorbeeld foto's en video's op te nemen (*embedden*) in andere websites. Ook interessant is dat veel gebruikers een *Creative Commons* licentie toepassen op hun foto's, zodat deze onder bepaalde voorwaarden beschikbaar worden voor gebruik door anderen (<http://www.creativecommons.org>).

De populaire sociale netwerksite Facebook (<http://www.facebook.com>) is vooral gekend omwille van zijn persoonlijke profielen. Mensen kunnen hun eigen profiel aanmaken, online vrienden zoeken en hun verhaal vertellen. Naast deze profielen heb je op Facebook ook de mogelijkheid om de activiteiten en werking van je vereniging in de kijker te zetten. Sommige organisaties maken een profiel aan als een individu, maar eigenlijk zijn er geschiktere manieren om jezelf als organisatie te profileren en je boodschap te verspreiden. Zo bestaan er naast profielen ook Facebook-pagina's of 'fanpages'. Die pagina's zijn het instrument dat je als heemkring best kunt gebruiken. Neem misschien eens een kijkje op de Facebook-pagina van de Doelse kogge (<http://www.facebook.com/dekogge>) om te zien hoe dat in zijn werk gaat. Indien gewenst, is het mogelijk om een Facebook-profiel te converteren naar een pagina. Hou wel altijd rekening met de gebruiksvoorwaarden (*'terms of service'*) van Facebook!

Vaak hebben mensen de neiging om zich bij Facebook op de kwantiteit te concentreren. Ze willen zo veel mogelijk vrienden en zo veel mogelijk likes. Onthoud echter: *Liking is easy, engagement is everything*. Om dit engagement te bevorderen, is het aan te raden niet alleen te werken met gewone *status-updates*. Probeer een beetje afwisseling te brengen door het posten van een tekst, foto's of links.

Is interactie bij Facebook belangrijk, dan is ze bij Twitter (<http://www.twitter.com>), een ander populair sociaal netwerk, zelfs noodzakelijk. Twitter is vooral bekend omwille van het feit dat berichten er beperkt zijn tot 140 karakters. Zo lijkt het op het eerste zicht een zeer beperkt medium. Het kan evenwel een nuttig medium zijn, als je erin slaagt om het goed te gebruiken.

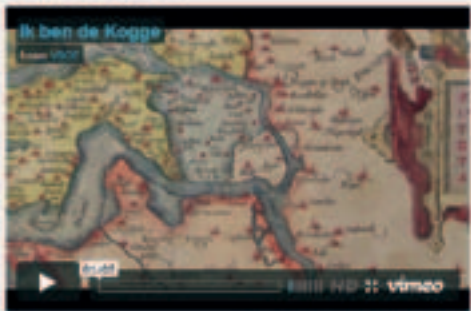
Wanneer je je eerste stapjes op Twitter zet, dan is het belangrijk om genoeg tijd te nemen om te wennen aan de manier waarop dit medium werkt. Wil je verder aan de slag met Twitter, is het interessant om een 'app' te installeren zoals Tweetdeck (<http://www.tweetdeck.com>). Om de graad van interactie in je sociale netwerken te analyseren, kan je dan weer een beroep doen op diensten als Klout (<http://www.klout.com>).

4. Tot slot

Naar aanleiding van de workshop maakte Heemkunde Vlaanderen een klein overzichtje van heemkringen die nu al actief zijn op Facebook, Twitter, YouTube en Flickr. Je vindt dit overzicht op de website van Heemkunde Vlaanderen (<http://www.heemkunde-vlaanderen.be/?p=6108>).

* Jan Seurinck is communicatiewetenschapper en werkt halftijds voor het agentschap Onroerend Erfgoed. Daarnaast is hij docent, podcaster en blogger. Hij zeilt met De Kogge (<http://www.kogge.be>) door de middeleeuwen en surft zich een weg naar meer kennis over de toekomst van mens, technologie en media.

DE KOGGE VIDEO

[BEKIJK ALLE VIDEOS](#)

DE KOGGE OP FLICKR

[BEKIJK ALLE FOTO'S OP FLICKR](#)

t DE KOGGE OP TWITTER

“ RT @koenedaale We zoeken bij het @vioe nieuwe collega's bij bouwkundig erfgoed en @dekogge (dat ben ik) <http://bit.ly/nkRNqZ>”

[Voig De Kogge op Twitter -](#)

f HET VIOE OP FACEBOOK

“ Word fan en kom meer te weten over ons, de Kogge en andere projecten.”

[Voig Het VIOE op Facebook -](#)

VIOE
VLAAMSE INSTITUUT VOOR HET ONROEREND ERFGOED

De Kogge is een archeologisch project van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed.

De Nacht van de Geschiedenis 2012

Thema: ‘Dranken’

Ideeën & tips voor de plaatselijke heemkring

“Stilaan krijgen mensen het gevoel dat ze op De Nacht van de Geschiedenis één of andere historische activiteit moeten meemaken. Mooi!”

“Onze eerste Nacht van de Geschiedenis verliep zeer goed. Het publiek was erg tevreden. Opzet geslaagd!”

“We hopen dat de samenwerking van verschillende verenigingen een mooie stimulans is om ook in de toekomst de handen in elkaar te slaan.”

De Nacht van de Geschiedenis is op korte tijd uitgegroeid tot een van de meest succesvolle Davidsfonds Evenementen. Het opzet is nochtans eenvoudig: elk jaar meer dan 200 activiteiten rond geschiedenis op één avond aanbieden, van lezingen, tentoonstellingen, rondleidingen tot theater. Davidsfonds afdelingen steken – vaak met de plaatselijke heemkringen – de koppen bij elkaar en zorgen voor een boeiend en gevarieerd programma. Het enthousiasme tussen Davidsfonds afdelingen en heemkringen was in 2011 goed voor meer dan 19.000 deelnemers.

Op dinsdag 20 maart 2012 is het weer zover: de tiende Nacht van de Geschiedenis, een jubileumeditie. Davidsfonds Evenementen doet dan ook graag – samen met partner Heemkunde Vlaanderen – een warme oproep aan heemkringen om samen met Davidsfonds afdelingen met hun beste, creatiefste en origineelste activiteit deel te nemen aan De Nacht van de Geschiedenis.

Bij een verjaardag hoort natuurlijk een toast. Daarom werd, misschien niet volledig onverwacht, gekozen voor het thema ‘drank’, in al zijn vormen en maten. Denk aan de lokale brouwers en hun geschiedenis, of aan het verleden van de jeneverstokerij in de buurt. Misschien is er wel een heuse wijnmaker in uw regio of was er ooit wel een limo-

nadebottelarij bij u in het dorp. En hebt u al gedacht aan een koffiebranderij of een zuivelbedrijf? (Geestrijke) drank is nauw verbonden met Vlaanderen en zijn inwoners – er zijn ongetwijfeld tientallen invalshoeken te bedenken.

Als (mede-)organisator staat u in voor de praktische en inhoudelijke organisatie van de activiteit. Maar u staat er als heemkring niet alleen voor. Ook de Davidsfonds afdelingen en Davidsfonds Evenementen trekken mee aan de kar. Davidsfonds Evenementen zorgt onder meer voor een nationale pers- en promotiecampagne. Maar Davidsfonds Evenementen voorziet ook in gratis promotiemateriaal (programmamakranten en affiches) die u kan aanvragen.

Om de heemkringen te ondersteunen en te motiveren, biedt Davidsfonds Evenementen via dit artikel graag een korte overzichtsgeschiedenis van de geschiedenis van de dorst in de Lage Landen en flink wat sprankelende ideeën voor een activiteit aan. U vindt hier ook de nodige tips rond samenwerking, promotie en organisatie van een geschiedenisactiviteit. De tips zijn dus niet louter en alleen op De Nacht van de Geschiedenis van toepassing. U kan ze dus ook voor andere activiteiten gebruiken

Eerst even wat geschiedenis

Wijn werd toevallig ontdekt, zo'n 8.000 jaar v.o.t. (voor onze tijdrekening), en kwam via het Romeinse Rijk naar hier. In de eerste eeuwen (o.a. bij Romeinen en Franken) was wijn een luxedrank. Tot de 14de eeuw was wijn de koploper, hoewel hij vooral door rijken werd gedronken. 60% van die wijn kwam overigens uit de Nederlanden zelf (bv. het Hageland) om de hoge transportkosten te omzeilen. In die periode waren er ook enkele 'tegenstanders', zoals bv. bier (400 jaar v.o.t. in Mesopotamië ontstaan, maar ook hier onafhankelijk door Kelten gebrouwen), mede (honingdrank, relatief duur, drank van de goden uit de IJslandse Edda-verhalen), cider, water ('watre drinken de beesten', aldus Maerlant, weinig op zichzelf gedronken) en wei/wrongel (melkproduct, verving vaak vlees op het brood bij de armen).

Het duurde tot in de 14de eeuw vooraleer bier op het voorplan kwam. Vooral de Noord-Duitse hopbieren kenden veel succes, wat een serieus probleem was voor de zwakkere Vlaamse en Brabantse brouwers. Het zou tot de tweede helft van de 16de eeuw duren voor hun gouden tijd aanbrak. Bier bleef de volksdrank bij uitstek. Zeelieden kregen in de 15de eeuw een rantsoen van 5 liter bier per dag, in een vrouwenklooster was dat 1,4 liter. Om bier betaalbaar te houden, kwamen de steden met de 'pegel' op de markt. Die bepaalde de hoeveelheid bier die uit een hoeveelheid mout mocht gemaakt worden, met als grootste gevolg dat het bier 'verwaterde'. In die tijd kreeg men ook de eerste 'monopoliecontracten' tussen brouwerijen en tappers, hoewel steden zich daar fel tegen verzetten. De wijnmarkt stortte tegelijkertijd in, o.a. door de oorlogsverwoestingen van de wijngaarden en de houtschaarste. Wijn werd toen een drank voor het 'lager' personeel. Er kwam ook een nieuwe trend op: rijken die steeds meer wilden betalen voor kwaliteitswijnen om zich opnieuw te onderscheiden.

In de 17de en 18de eeuw deed de brandewijn (het 'levend water', ontstaan als medicijn) haast onopgemerkt zijn intrede in onze contreien. Door het gebruik van flessen had brandewijn een beperkter volume, wat een enorme troef voor de internationale handel was. Bovendien was het door het hoge alcoholpercentage ook langer houdbaar. Ook de

© De stille kracht van thee, 2010.

'likeur' stamt uit die periode, eveneens met een medicinale achtergrond. Vanaf de 17de eeuw begon de opkomst van de 'sterke dranken' met een grote toename van het aantal inheemse stokerijen als gevolg. Eén van de sterkhouders uit die periode was de jenever. Jenever kende toen nochtans veel tegenkanting omdat kwaliteitsvol graan 'verspild' werd voor een roesdrank. Een 'druppelke' was overigens een derde goedkoper dan het goedkoopste biertje. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat jenever de nieuwe volksdrank zou worden.

In diezelfde periode overspoelden ook koffie en thee de Zuid-Nederlandse markt. Koffie ontstond in de Arabische wereld, als *ersatzwijn* omdat alcohol verboden werd door de Koran. De eerste koffiehuisen dateren uit de 17de eeuw en waren oorspronkelijk typisch mannelijk. De vrouwen waren er zelfs tegen, omdat ze vonden dat de mannen daardoor hun viriliteit verloren. In die tijd was koffie overigens uitsluitend voor de hogere klassen bestemd, het duurde tot in de 18de eeuw vooraleer ook de lagere klassen koffie konden drinken. Thee was dan weer de vrouwelijke drank, die vanaf de 18de eeuw ingang vond in het Zuid-Nederlandse leven.

Het duurde tot de 17de eeuw voor mensen water op zichzelf dronken. De opkomst van de interregionale handel in mineraalwater was één van de oorzaken. De opkomst van bronwaters zoals Spa en Chaudfontaine stamt ook uit die periode. Zuiver water was duur en was dan ook een middel om zich sociaal te onderscheiden. Het was dus niet langer de drank van beesten en dompelaars. Wijn bleef klappen krijgen. Vanaf de 17de eeuw dronk men vooral oude wijnen of de nieuwe Champagnewijnen. Het bleef de drank van de rijken. In de 17de en 18de eeuw bleef bier echter de belangrijkste speler. Bier was het 'vloeibaar brood', omdat er evenveel graan voor de bier- als voor de broodproductie werd gebruikt. Of zoals men het zelf stelde: *goedt bier eten en drinken te gelijck is*.

Vrije markten werden gecreëerd, ambachten werden afgeschaft,... Met de Franse Revolutie en de industriële revolutie veranderde de materiële cultuur volledig. Wijn en champagne bleven de drank voor de rijken en machtigen, terwijl jenever steeds meer opkwam als de 'troost van de werkmens'. In de 19de eeuw was er zelfs sprake van een 'jeneverplaag'. Naast jenever dronk de gewone man nog altijd bier en ook steeds meer water en koffie. Koffie werd in die periode – onder andere door de massale invoer via de Nederlandse kolonies – goedkoper. Voor armen was er echter alleen maar chicoreikoffie.

Door de opkomst van jenever en koffie daalde het bierverbruik. Bovendien kregen de Vlaamse brouwers klappen door de opkomst van de Duitse pilsbieren. Pas in de 19de eeuw sprongen ook een aantal van de Vlaamse brouwers op de kar, zoals bv. De Coninck (Antwerpen), Rodenbach (Roeselare) en Maes (Waarloos). Bier werd een 'gezelligheidsdrank' voor de kroeg of het café. Cafés waren een onderdak voor velen, ze hadden een belangrijke economische rol (aanwerving matrozen, lonen werden er uitbetaald,...) en ze boden bovendien ook vaak ontspanning (bv. wedstrijden 'vogelpik' of 'om ter langst pijproken').

Op het einde van de 19de eeuw werd de impact van de industriële revolutie pas echt duidelijk in de dranksector. De mechanisatie was vrij traag op gang gekomen, maar door de stijgende vraag en een stijgende koopkracht was het een logische stap. In die periode kende vooral het pilsbier een sterke opmars. De ontdekking van Pasteur liet toe lagegistingsbieren te brouwen, al bleef de warmte wel een probleem voor bacterievorming. Vanaf de 20ste eeuw konden Vlaamse brouwers, zoals bv. Haacht en Artois, de Duitse import een halt toeroepen. Uit die periode stammen ook vele brouwerijcafés. Ook de trappistenbieren kenden in die periode hun opmars, zoals bv. Chimay, Westmalle en Orval. Wijn kreeg het steeds moeilijker in de 19de eeuw. De hoge eisen die aan de wijnbouw werden gesteld

© De stille kracht van thee, 2010.

en de grillen van de natuur maakten het de wijnboeren knap lastig. Er werd ook steeds meer wijn vervalst en vermengd. Toen er na de Eerste Wereldoorlog een wijnoverschot bij de Franse producenten was, moesten de Fransen die zelf opdrinken. Koffie en thee verstevigden ondertussen hun positie in het dagelijkse leven en ook water kende zijn opgang via het kraantjeswater in de steden.

Na de Tweede Wereldoorlog werd wijn gedemocrateerd (door de stijgende koopkracht van de jaren '50 tot '80) en vond het stilaan ingang bij dagelijkse maaltijden of als dorstlesser. Vooral speciale bier-tjes kenden toen hun opmars. Vanaf de jaren '70 werd pils dé dorstlesser bij uitstek voor hele hordes televisiekijkers. In diezelfde periode kwamen ook de frisdranken op het voorplan, zoals bv. Coca-Cola. Frisdrank was toen 'heilzaam' en frisdrankautomaten in scholen een *must*. Koffie en thee bleven sterk stijgen. Melk werd door de melkbrigades in de jaren '50 gepromoot, zij het met weinig succes. Sterkedrank kende in de 20ste eeuw een terugval, met uitzondering van whisky, cognac en cocktails. De achteruitgang van bier – ten voordele van koffie, thee, water en frisdranken – was vooral een uiting van een mentaliteitswijziging en een verbetering van de sociale levensomstandigheden.

Ideeën voor activiteiten

De tiende Nacht van de Geschiedenis staat volledig in het teken van 'dranken', niet alleen uit Vlaanderen, maar uit de hele wereld. Zolang er maar een geschiedenis aan vast hangt. De mogelijkheden om De Nacht in te vullen zijn legio. Hieronder vindt u een aantal mogelijkheden voor de uitwerking van uw activiteit. En als de inspiratie niet direct komt, drink er dan gerust eentje op. *Prosit!*

Bezoek

Misschien is er in uw regio wel een bierbrouwerij, een limonadebottelarij, een wijnmaker, of misschien zelfs een ambachtelijke koffiebranderij of een zuivelbedrijf actief geweest? Of misschien is er wel een historische wijnkelder bij u in de buurt? Ideaal om tijdens De Nacht van de Geschiedenis een bezoek aan die plaatsen te brengen. En uiteraard kan u er ook altijd een proeverij aan koppelen.

U kan natuurlijk ook de verschillende historische cafés, herbergen, stammees, enz. bezoeken. Elk dorp heeft wel minstens één café. In het verleden waren er bovendien vaak verschillende in dezelfde straat. Ook de volkscafés zijn hierbij een interessant gegeven.

© Marc Wauters
(Gebrand op koffie, 2008)

Beleef

Drank kan u natuurlijk ook in al zijn vormen en soorten 'beleven'. Organiseer bijvoorbeeld een whisky-, bier-, wijn-, thee- of koffiedegustatie. Of waarom niet een avondje over de verschillende soorten water of limonades in een historische context. U kan natuurlijk ook blinde proeverijen organiseren, om te kijken hoe sterk de waardering verschilt als mensen de merknaam niet zien. Of verschillende soorten thee proeven? En waarom niet een sessie over hoe de perfecte thee klaar te maken? Misschien is het wel een origineel idee om een aantal oude volkscafés speciaal voor de gelegenheid opnieuw open te stellen. Of om bestaande eens te gaan bezoeken, vooraleer dat stukje erfgoed verloren gaat. Er is vast en zeker – de Bourgondische Vlaming kenkende – ook wel een bier- of wijnclub in uw buurt die zoiets mee kan organiseren. U kan bovendien ook breder kijken dan Vlaanderen alleen. De drankgewoonten in verschillende culturen zijn minstens even interessant om onder de loep te nemen. Zeker als het op een 'belevende' manier gebracht wordt.

Brouw

Vroeger brouwde, stookte of maakte bijna iedereen zelf zijn drank, al dan niet alcoholisch. Waarom dus niet zelf bier brouwen of laten brouwen, bijvoorbeeld via een werkwinkel? U kan natuurlijk ook andere soorten geestrijke dranken brouwen en/of stoken, zoals bv. cocktails. Misschien bestonden er in uw streek wel typische dranken die u nu opnieuw kan maken, eventueel in groepsverband. En waarom niet enkele kenmerkende soepjes uit het verleden 'brouwen'. Koken is immers een 'hot item' dezer dagen. Bovendien kan u op die manier een oude traditie nieuw leven in blazen. Even interessant in dit verhaal is water, want dat is toch één van de basisingrediënten van héél veel bereidingen.

Beweeg

Een wandeling of fietstocht is een sportieve manier om de deelnemers een plezant erfgoedevenement te presenteren. U kan bijvoorbeeld een historische kroegentocht organiseren, van tap tot tap gaan als het ware, om de oude, verdwenen (volks)cafés te laten herleven. Of u kan hier werken met volksverhalen over drankgebruik of cafébezoeken. U kan de kroegentocht altijd wat opvrolijken door er een zoektocht aan te koppelen die extra motiverend werkt. Naast kroegentochten kan u de wandeling of fietstocht natuurlijk ook gebruiken om verschillende (bedrijfs)bezoeken met elkaar te verbinden.

Bekijk

De drang om bepaalde gebeurtenissen vast te leggen is eeuwenoud. (Bewegende) beelden over oude brouwerijen, cafés, herbergen,... zullen waarschijnlijk ook wel een plekje in dat rijke aanbod hebben. Ze zijn vaak onderdeel van de collectie van een archiefinstelling. Die beelden vertonen via een filmavond tijdens De Nacht kan een bijzondere blik op het verleden bieden. En wie weet ontdekken de aanwezigen wel beelden van hun (groot)ouders of henzelf. U kan met die (bewegende) beelden ook een tentoonstelling samenstellen, bv. over de verschillende brouwerijen, stokerijen, bottelarijen, cafés, enz. uit uw gemeente/stad uit lang of minder lang vervlogen tijden. Die tentoonstelling kan dan natuurlijk opgefrist worden met wat drankjes, dat spreekt voor zich.

© Marc Wauters (Gebrand op koffie, 2008)

Vaak zijn er in archieven of bibliotheken ook notities over het drankgebruik terug te vinden. Of misschien bestaat er wel een roman of verhaal dat betrekking heeft op drank. Misschien is er wel een spannende moord ‘onder invloed’ gebeurd in een café in uw dorp, die u in een toneelstuk kan gieten. Bovendien kan u daar ook een stukje sociale geschiedenis aan koppelen. Allemaal elementen die inspiratie voor een theater- of toneelvoorstelling kunnen zijn. Met zo’n theater- of toneelstuk krijgen de deelnemers een rechtstreekse en unieke inblik in het verleden.

Beluister

U kan natuurlijk ook de geschiedenis van de plaatselijke brouwerijen, stokerijen, branderijen... laten herleven tijdens een spitse lezing, bv. door een brouwer. Of waarom niet ingaan op het effect van drank op het lichaam, bijvoorbeeld bij ziekte of bij overmatig gebruik. Vaak ontstond drank vanuit een medicinale achtergrond, denk maar aan brandewijn, Coca-Cola, thee, enz. De invloed van drank op lijf en leden kan men vanuit verschillende hoeken bekijken: bv. dokters, herboristen, homeopaten, enz. Er bestaan ook veel schoonheidsproducten op basis van drank, zoals bv. thee, paardenmelk, enz. Ook dat kan een interessante insteek zijn. Of nagaan wat het belang van water is voor de menselijke ontwikkeling of voor drank *tout court*. Hoe gebeurde de waterbedeling vroeger? Wat dronken de mensen? Hoe zat het met de economische impact van drank? Misschien had uw gemeente/stad of streek wel een bepaalde drank als belangrijk exportproduct. Allemaal interessante vragen waarop uw activiteit een antwoord kan geven.

Een andere interessante invalshoek is het gebruik van drank bij schrijvers en muzikanten in hun creatief proces, zoals bv. de befaamde absint. Ook de maatschappelijke impact van drank biedt heel wat mogelijkheden: hoe ging men om met dronkaards in het verleden? Met verslaafden? Misschien is er wel een ‘afkickcentrum’ in uw buurt of kende uw gemeente of stad merkwaardige regels of straffen in verband met drankverbruik. Drank op de werkvloer, in de privésfeer, tijdens sport: het zijn allemaal boeiende aspecten die met het verleden te maken hebben. Ook het drankgebruik bij verschillende volkeren en religies kan merkwaardige vergelijkingen opleveren. Of waarom niets over de ‘invloed’ van drank op taal? Spreekwoorden als ‘er uitzien als melk en bloed’ (gezond zijn); ‘het is een

bierlaars' (een dronkaard), 'het betert als scharbier op den tap' (het gaat steeds slechter met hem) zijn lekker sappig. Om maar te zwijgen over volgende gezegden uit het (Anzegemse) dialect: 'le' ee 'n firm stik in zin voet'n' (hij is dronken), 't ês mezienske dust' (de fanfare lust een glas), 'moeilijk 'n kapêlleke pesseer'n zond'r ne kêr wijwaet're te pakk'n' (geen café kunnen passeren zonder te stoppen). Het zijn allemaal pareltjes uit de historische spreektaal. U leest het, drank kent een rijke en veelzijdige geschiedenis. Eentje die geboren vertellers in geuren en kleuren uit de doeken kunnen doen.

Bijeenvoegen

Verschillende mogelijkheden combineren is natuurlijk ook een optie. Een filmavond kan bijvoorbeeld eerst een historische kadering hebben. Of een proeverij kan aangevuld worden met een tentoonstelling. En waarom een lezing niet afsluiten met een heuse proeverij? Combinaties maken de activiteit gevarieerder en misschien trekt ze daardoor wel verschillende soorten deelnemers aan.

© Philippe Debeerst (Jenever van korrel tot borrel, 2005)

Samenwerken

Samen sterk bij de plaatselijke organisatie

'Al wat je zelf doet, doe je beter', zo zegt het spreekwoord. Dat is echter niet altijd waar, zeker niet op het vlak van organisatie. Samenwerken met andere culturele verenigingen loont vaak de moeite. Zo verdeelt u als heemkring niet alleen het werk, maar ook het (eventuele) financiële risico over meerdere schouders. En u krijgt de kans om een nieuw publiek te bereiken.

U neemt best zo snel mogelijk contact op met een Davidsfonds afdeling, en daarna met mogelijke partners. Voor een activiteit rond geschiedenis & erfgoed (met als thema 'drank') kunnen dat – naast de Davidsfonds afdelingen – bv. bibliotheken, archieven, cultuurcentra, scholen, gemeenten/steden, bierclubs, brouwers, drankhandelaars, cafés, drankproducenten (in de ruimste zin van het woord), ... zijn. Denk goed na over de plaatselijke (of regionale) spelers als het op drank aankomt en bekijk hoe ze aan uw activiteit kunnen meewerken.

Scholen en leerkrachten zijn gedroomde partners voor activiteiten met kinderen en jongeren, zeker met een thema als 'drank' (zij het beter niet-alcoholisch). Maar denk niet alleen aan scholen of leerkrachten, ook met de jeugdbeweging, de jeugdclub of de plaatselijke jeugddienst kan u samenwerken.

Kijk ook verder dan inhoudelijke samenwerking alleen. Een activiteit kan flink wat geld kosten, zeker met een thema waarbij er al iets gedronken mag worden. Bedrijven die drank (bv. bier, jenever, koffie, thee, melkproducten, water, enz.) produceren, of cafés of restaurants die drank aanbieden, kunnen hun medewerking verlenen. Zij kunnen bijvoorbeeld (een deel van) de activiteit sponsoren of ondersteunen in natura. Een ideale partner dus, die misschien wel zijn 'merk' aan uw activiteit wil koppelen.

Promotie- & organisatietips

Pers

Het is van het grootste belang dat de **nationale en regionale pers**, van welke aard ook, op de hoogte is van De Nacht van de Geschiedenis (of uw geschiedenisactiviteit). De pers zorgt er immers mee voor dat het geschiedenisevenement bekend raakt bij het brede publiek. En dat zorgt dan weer voor meer deelnemers. Het is heel belangrijk dat plaatselijke organisatoren (of heemkringen bij hun activiteit) de regionale en lokale pers informeren. Op die manier maakt u uw activiteit bekend in uw eigen gemeente/stad en/of streek. Het levert ongetwijfeld meer deelnemers en meer naambekendheid op.

Tips voor de lokale pers- en promotiecampagne

- Verspreid programmakranten en affiches in bibliotheken, stad- of gemeentehuizen, scholen, academies, stationsgebouwen, cultuurcentra, musea, lokale warenhuizen, wachtkamers van dokters, cafés, enz. Plaatsen waar mensen wat tijd doorbrengen dus. Verspreid het promotiemateriaal niet alleen in de eigen gemeente, maar ook in de buurgemeenten waar geen Nacht-activiteit plaatsvindt.
- Verdeel programmakranten/uitnodigingen onder uw leden, onder de leden van de medewerkende verenigingen, onder de Davidsfonds Cultuurkaarthouders, bij cafégangsters, enz.
- Contacteer de lokale kranten, tijdschriften, radio of televisie met een persbericht. Overtuig hen redactioneel aandacht aan uw activiteit te besteden. Denk goed na over hoe je communiceert, een journalist wil immers snel en efficiënt weten waarover je persbericht gaat. Zorg ook voor een duidelijk onderwerp in je e-mail/brief.
- Plaats een advertentie/aankondiging in uw leden- of cultuurblad, in het gemeentelijke infoblad, in een regionaal tijdschrift of dagblad, enz.
- Maak gebruik van de digitale communicatiekanalen en sociale media. Ze zijn niet alleen gratis, maar ook bijzonder efficiënt. E-mail, digitale nieuwsbrieven, websites, Facebook, Twitter, Youtube,... zijn allemaal kanalen die tot ieders beschikking staan. Ze bereiken vaak zeer snel een groot publiek en zijn dan ook erg efficiënt.
- Plaats uw activiteit op uw website, op MijnEvent.be of de UIt databank. Eens daarop verschijnt uw aankondiging vrij snel in flink wat online agenda's.

Tips voor een geslaagde Nacht

Kies een verantwoordelijke

Het is belangrijk om een verantwoordelijke voor de activiteit aan te stellen. Of een werkgroep op te richten. Op die manier weet iedereen wie het voortouw neemt en is er geen onduidelijkheid over de taakverdeling.

Maak afspraken met de spreker/partners en zaalverantwoordelijke(n)

Contacteer een paar weken voor De Nacht van de Geschiedenis (of een andere activiteit) de spreker en/of alle sprekers om concrete praktische afspraken te maken. (Het vastleggen van de spreker moet uiteraard veel vroeger gebeuren!) Geef ook een persoonlijke uitnodiging aan de sprekers/partners. Voorzie bovendien in een plannetje als de spreker of het theatergezelschap niet uit de buurt komt. Zorg er ook tijdig voor dat alle afspraken met de zaalverantwoordelijke(n) in orde zijn. Bespreek op tijd waar en wanneer u de sleutel kan ophalen, welk materiaal ter plaatste aanwezig is en welk niet, wat het zaalreglement is, enz.

Stel een draaiboek op

Maak een **draaiboek** (met tijdschema) en **taakverdeling** voor de dag/avond zelf. Zo zijn alle medewerkers goed geïnformeerd en komt niemand voor onaangename verrassingen te staan. Hieronder enkele puntjes waar u best even aan denkt...

• Bewegwijzering

Ook al kennen uw leden de locatie(s), er komen bij De Nacht van de Geschiedenis altijd mensen van buiten de gemeente. Zorg dat ook zij de locatie gemakkelijk kunnen terugvinden.

• Zaal klaarzetten

- Versier de zaal om extra sfeer te creëren: bloemstukjes, tafelkleedjes, sfeerverlichting,...
- Zorg dat al het gevraagde materiaal van de spreker klaarstaat – zet ook steeds drank voor de spreker klaar.
- Test op voorhand de technische apparatuur (micro's, lichtinstallatie, beamer,...).

- **Voorzie één iemand om de spreker op te vangen**
- **Toegangsbalie en kassa**
  - Spreek op voorhand af wie de toegang/kassa bemant.
  - Heet de mensen hartelijk welkom als ze binnenkomen.
  - Plaats eventueel een speciaal infostandje.
  - Geef mensen de kans hun gegevens achter te laten als ze interesse hebben in uw werking.
  - Organiseer een wedstrijd of loterij en probeer op die manier de gegevens van de deelnemers te achterhalen.
  - Voorzie eventueel in een vestiaire, al dan niet tegen betaling.
- **Fotoreportage/pers**
  - Laat iemand foto's van het evenement nemen. Na de activiteit kunnen de foto's aan een lokale correspondent doorgespeeld worden, samen met een persbericht/verslag over de activiteit. Plaats de foto's ook in uw ledenblad of op uw website. En u kan het natuurlijk altijd doorsturen naar de consultants van Heemkunde Vlaanderen (consultanten@heemkunde-vlaanderen.be).
  - Foto's van De Nacht van de Geschiedenis mag u ook altijd doorsturen naar bert.de.smet@davidsfonds.be. Zo krijgt Davidsfonds Evenementen een mooi beeld van de verschillende activiteiten.
  - Als er persmedewerkers of journalisten aanwezig zijn, geef hen dan de nodige ruimte, maar begeleid waar nodig.
- **Welkomstwoord en slot-/dankwoord**

Heet steeds de aanwezigen hartelijk welkom bij het begin van de activiteit, zodat ze zich 'thuis' voelen. Toon duidelijk dat iedereen meer dan welkom is. Een slot- of dankwoord kan uiteraard ook altijd, bv. om een receptie achteraf aan te kondigen en de mensen uit te nodigen om nog even na te praten.
- **Opruimen**

Bespreek op voorhand goed welke medewerkers het opruimen voor hun rekening nemen. Zo vermijdt u dat er op het einde van de activiteit handen te kort zijn voor het minst leuke klusje van de avond.

Zelf genieten

Laatste en misschien wel de belangrijkste tip: geniet ook zelf van de activiteit. Drink (achteraf weliswaar) mee met de medebestuurders en deelnemers. *Schol!*

Bert De Smet
stafmedewerker Davidsfonds Evenementen -
coördinatie geschiedenis & erfgoed
bert.de.smet@davidsfonds.be

Heemkundige activiteiten in de kijker

Iedere maand plaatst Heemkunde Vlaanderen een originele heemkundige activiteit 'in de kijker'. Deze activiteit krijgt aandacht op de website, in de elektronische nieuwsbrief en in Bladwijzer. Ook een activiteit van jouw vereniging kan in de kijker komen! We zijn op zoek naar activiteiten die origineel of vernieuwend zijn, of een voorbeeldfunctie kunnen hebben voor andere organisaties. Voldoet jouw activiteit aan die criteria? Stuur dan een verslag en een aantal foto's naar consulenten@heemkunde-vlaanderen.be, en wie weet staat jouw activiteit volgende maand op onze website.

Straffe vertelsels om en rond 't Veld

In april 2011 zetten we **Davidfonds Meulebeke** en **Heemkring Molenbeke** in de kijker. Tijdens de voorbije Nacht van de Geschiedenis organiseerden ze samen een succesvolle activiteit in Meulebeke. Meer dan 120 deelnemers kwamen op 22 maart luisteren naar 'Straffe vertelsels om en rond 't Veld'. Triestige, spannende, amusante en ook wat pikantere verhalen...

Op 22 maart organiseerde het Davidfonds voor de negende maal de Nacht van de Geschiedenis. De Meulebeekse Davidfondsafdeling nam voor de eerste keer deel en besloot er een wervelende avond van te maken op de Sint-Antoniusparochie, ook gekend als 't Veld. Samen met de plaatselijke heemkring Molenbeke werden ideeën uitgewisseld en bronnenmateriaal verzameld. Vaak waren dit verhalen die nog in mindere of meerdere mate in het collectief geheugen waren blijven hangen.

Al gauw werd besloten dat de Meulebeekse Nacht van de Geschiedenis zich zou concentreren op strafte vertelsels om en rond 't Veld. Hoe bescheiden ook, iedere gemeente, gehucht of wijk heeft vaak een schat aan verhalen. Alleen moeten ze (terug) gevonden worden en ... goed verteld. Uit de schat aan verhalen en gebeurtenissen die werden verzameld, werden de meest frappante geselecteerd. Zo kwamen volgende onderwerpen aan bod tijdens de Nacht van de Geschiedenis.

Vlaanderen telt vele veldgebieden. Het waren wastines en feitelijk restanten van de stilgevallen ontginning van Vlaanderen, waarvan de laatste golf dateert van 1215-1250. Ideale vrijplaatsen aan de marge van de parochies en de samenleving. Plaatsen waar deserteurs, boeven en hoeren hun gang konden gaan. Als een vermanend teken stonden de galgen van de dorpsheren van Meulebeke en Ingelmunster tegenover elkaar op eenzelfde plaats op de grens van het Veld.

Door het Meulebeke-Ardoorie Veld liep de 'Brugsche heerwech', een zeer oude weg die oorspronkelijk de bisschopsstad Doornik met de Noordzeekust verbond. Vanaf het midden van de 18de eeuw werd dit tracé gedoofd. De Oostenrijkers voltooiden in de periode 1750-52 de steenweg van Steenbrugge naar Ingelmunster, die verder doorliep naar Kortrijk.

De nieuwe steenweg was de start van een nieuw tijdperk. In 1773 kocht de Gentse baron Theodoor de Jonghe de heerlijkheid Ardoorie en het omgevende veld dat hij liet omploegen en bebossen. Enkele jaren later liet hij er zijn kasteel optrekken, dat tot op vandaag in verbouwde vorm nog steeds een architecturaal kroonjuweel is.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg het Veld minstens twee maal het bezoek van de Duitse keizer Wilhelm II. Enkele dagen voor de capitulatie op 28 mei 1940 strandden er in het Veld verschillende ontredderde Belgische linieregimenten waar ze dekking zochten onder de lommer van haar bossen.

Het strafte verhaal was ongetwijfeld de ontknoping van de kunstroof van de – toen nog jonge – 20ste eeuw. In januari 1908 ontdekt men bij toeval het schilderij de Kruisafneming van Antoon Van

Dijck op het Veld te Ardoorie, gestolen uit de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk. Een verhaal als een thriller en dat vele gelijkenissen kent met de latere, doch nog steeds niet opgehelderde echte kunstroof van de eeuw, het paneel van de rechtvaardige rechters.

De verhalen werden in scenario's gegoten en vier amateur-toneelspelers engageerden zich om in de huid van verschillende Veldbewoners te kruipen en zo de verhalen op een boeiende manier te brengen. De overgangen tussen de verschillende verhalen werd verzorgd door Yves Bondue die ook de avond afsloot met het Veldlied, een vergeten volkslied van 't Veld.

Een juiste mengeling van verhalen en boeiende feiten gebracht op een creatieve manier, bleek een schot in de roos. De mysterieuze locatie midden in het bos en de historische encenering van de 'Strafte vertelsels' zorgden ervoor dat een uitverkochte zaal kon genieten van lokale geschiedenis.

Het Davidsfonds Meulebeke tekent volgend jaar ook present voor de tiende editie van de Nacht van de Geschiedenis. Hiervoor werden reeds dezelfde partners aangesproken zodat samen met heemkring Mullenbeca de negende editie nog overtroffen kan worden. Met het feestthema 'Drank' kan dit wellicht geen probleem zijn...

Met dank aan Johan Tuytte en Frank Develtere voor het verslag.

Websites:

www.meulebeke.davidsfonds.be

www.mullenbeca.be

www.historischebronnenbrugge.be

www.davidsfonds.be/nacht/

Het André Demedts-museum in een nieuw jasje

Deze maand zetten we de Juliaan Claerhout-kring uit Wielsbeke in de kijker. Samen met de vzw André Demedtshuis en Davidsfonds Wielsbeke/Sint-Baafs-Vijve stak de heemkring het André Demedtsmuseum in een nieuw en eigentijds jasje. Het vernieuwde museum opende op 18 juni de deuren. Tijdens het openingsweekend kwamen meer dan 500 bezoekers de herinrichting bewonderen.

Op zaterdag 18 juni werd het vernieuwde André Demedtshuis in Sint-Baafs-Vijve geopend na een vier maanden durende renovatie. Bijna 30 jaar na de opening in 1983 was het gebouw, een 18de-eeuwse pastorie, dringend aan herstel toe. De gemeente Wielsbeke investeerde 275.000 euro om het kunsten- en cultuurcentrum – genoemd naar schrijver-cultuurpromotor André Demedts (1906-1992) – klaar te stomen voor de toekomst. Tegelijkertijd werkte de vzw André Demedtshuis samen

met Davidsfonds Wielsbeke/Sint-Baafs-Vijve en heemkring Juliaan Claerhout-kring een volledig vernieuwd André Demedtsmuseum uit.

De vernieuwing van het André Demedtsmuseum werd gedragen door vier jonge enthousiastelingen (Alexander Demoor, Jürgen Dekemele, Bert De Smet en Nick Krekelbergh) – tussen de 22 en de 33 jaar – die allemaal verbonden waren met ofwel de vzw André Demedtshuis, het Davidsfonds of de Juliaan Claerhout-kring. Samen met flink wat andere vrijwilligers – o.a. Jozef Deleu (medestichter Ons Erfdeel), Luc Verbeke (medestichter Komitee voor Frans-Vlaanderen), Dirk Verbeke (hoofdredacteur KfV-Mededelingen), Jooris Van Hulle en mensen van de Juliaan Claerhout-kring – kon het museum opgefrist worden. Er werd daarbij gekozen voor een nieuw concept dat eigentijdser is.

Het museum kreeg een combinatie van een statische en een dynamische insteek. De zes panelen met het leven van André Demedts zijn statisch. Naast een korte biografie wordt vooral dieper ingegaan op zijn rol als schrijver en cultuurpromotor. De rol van Demedts voor de Vlaams-Nederlandse

samenwerking (hij inspireerde Jozef Deleu om Ons Erfdeel op te richten) en zijn inzet voor Frans-Vlaanderen (hij richtte samen met Luc Verbeke het Komitee voor Frans-Vlaanderen op, die vooral Nederlandse lessen in het vergeten stukje Vlaanderen gaf en geeft) en Zuid-Afrika is niet te evenaren en blijft onuitwisbaar.

De zes panelen zijn vastgemaakt op boekenkasten, waarin alle boeken van Demedts, over Demedts en over zijn interessevelden (literatuur & cultuur) worden ondergebracht. Vooral de Vlaams-Nederlandse samenwerking en Frans-Vlaanderen en Zuid-Afrika krijgen bijzondere aandacht. Ook worden flink wat tijdschriften, waarvan André Demedts stichter, bezieler of redacteur was, opgenomen. De boekerij wordt de komende weken, maanden en jaren verder aangevuld en verfijnd. Het is de bedoeling dat het museum via de boekerij een dynamisch karakter krijgt, waarbij de bezoeker op een speciaal daartoe voorziene leestafel de werken uit het museum kan raadplegen.

Om het geheel extra aantrekkelijk te maken werd een vide gemaakt die de eerste verdieping – waar het museum zich bevindt – verbindt met de benedenverdieping. Om de aandacht naar het museum te trekken werd het prachtige gedicht ‘Gelegenheidsvers’ in het groot op de muur van de boven- en een stukje van de benedenverdieping geplaatst. Het museum wordt zo verbonden met de rest van het André Demedtshuis.

Pronkstukken van het museum zijn het authentieke bureau van André Demedts, twee van zijn originele boekenkasten en een deel van zijn eigen boekencollectie, samen met veel (archivalische) documenten, medailles, foto’s...

In 2012 – als Demedts 20 jaar overleden is – wordt het museum aangevuld met een interactief multimediate project, waarbij radio- en tv-fragmenten met Demedts zullen ontsloten worden. Daarvoor zal samen met de gemeente Wielsbeke een projectsubsidie bij de provincie West-Vlaanderen worden aangevraagd.

De vernieuwing begon als een wild idee van vier jongeren op café. Het bleef niet bij cafépraat. Het wilde idee werd een echt project. De jonge enthousiastelingen trokken hun stoutste schoentjes aan, werkten een conceptnota uit en maakten – naast

Franck De Munster en Dominiek Wemel van de vzw André Demedtshuis – flink wat vrijwilligers en sponsors warm om samen een vrijwilligersproject aan te vatten. Alles samen nam de vernieuwing drie jaar in beslag, waarvan de eerste twee jaar vooral voorbereidend waren (concept uitwerken, inventariseren, contacten met vrijwilligers, verenigingen, gemeente en sponsors leggen...). Het laatste jaar werd alles concreet en zeker nadat de renovatie vanuit de gemeente gestart was, kwam alles in een stroomversnelling terecht.

Om de vernieuwing van het André Demedtshuis te vieren werd een feestelijk heropeningsweekend georganiseerd, van vrijdag 17 juni tot zondag 19 juni. Omdat Demedts het zo verlangde, organiseert de vzw André Demedtshuis elke maand kunsttentoonstellingen, en sinds een tiental jaar ook klassieke concerten en theaterproducties. Speciaal voor de heropening werd de tentoonstelling ‘Dolen. Onderweg in Europa’ van fotograaf Michiel Hendryckx naar Sint-Baafs-Vijve gehaald. Op vrijdagavond huldigde de gemeente Wielsbeke het vernieuwde gebouw in. Dochter Mieke Demedts mocht het lint doorknippen. Op zaterdagavond werd het André Demedtshuis geopend door de vzw André Demedtshuis, Davidsfonds Wielsbeke/Sint-Baafs-Vijve en de Juliaan Claerhout-kring. Op zondag was er tot slot nog een koffieconcert met Vier op ’n rij. Het openingsweekend was goed voor meer dan 500 bezoekers.

De tentoonstelling ‘Dolen. Onderweg in Europa’ van Michiel Hendryckx is tot eind augustus elke dag van 14 tot 18 uur te bezichtigen. Het André Demedtshuis kan hopelijk nog jaren bezocht worden, met dezelfde openingsuren. Er is ook een gezellig terras, met zicht op de oude Leie en de neoromaanse Sint-Bavokerk.

Met dank aan Bert De Smet voor het verslag en Carlos Pauwels en Eva De Smet voor de foto’s.

Het kanon van Dessel

In juli 2011 zetten we **Heemkundige Kring De Griffioen (Dessel)** en **Heemkundige Kring Zeven Neten (Retie)** in de kijker. Op zondag 10 juli overhandigde Cis Schepens, burgemeester van Retie, een nieuw kanon aan zijn collega van Dessel, Kris Van Dijk. Daarmee loste Retie een 125 jaar oude schuld in. Het kanon werd in een historische stoet met 200 figuranten van Retie naar Dessel gebracht, waar het onder grote publieke belangstelling op een sokkel werd geplaatst. De lieve vrede tussen Dessel en Retie was daarmee eindelijk hersteld...

Wat was er gebeurd?

Meer dan honderd jaar geleden had Dessel een eigen kanon! Niet om het grondgebied en het vege lijf van de inwoners te verdedigen, maar wel om bij feesten en plechtigheden vreugdeschoten te lossen. In 1865 werd kunstschilder Karel Ooms (Dessel, 1845 – Cannes, 1900) op twintigjarige leeftijd laureaat aan de Koninklijke Academie van Antwerpen. Deze gebeurtenis ging in Dessel niet onopgemerkt voorbij. Het hele dorp stond in rep en roer. Dessel zou zijn zoon een onvergetelijke thuiskomst bezorgen. Iedereen schoot in actie om het dorp te versieren voor de plechtige ontvangst van de jonge veelbelovende schilder, op donderdag 11 mei 1865.

Smid Antoon Verdonck knutselde een prachtig kanon in mekaar om de viering luister bij te zetten.

Laurent Bongaerts schreef over deze heugelijke dag een 'Verslag der feesten van Dessel gegeven bij de bekrooning des heeren Karel Ooms, in het vak der schilderkunst bij de Koninklijke Academie te Antwerpen'. Hierin lezen we hoe het kanon van Dessel geboren werd. Het kanon bleek zo'n succes dat het de volgende jaren bij feestelijkheden in heel de Kempen gebruikt werd. Op 8 juli 1886 kwam Mgr Goossens in Retie de kinderen van Retie, Schoonbroek en Dessel het Heilig Vormsel toedienen. Het kanon van Dessel mocht niet ontbreken. Die van Retie deden er te veel poeder op en het kanon gaf de geest. De verslagenheid was groot in Dessel, maar de burenen van Retie beloofden dat ze voor een nieuw kanon zouden zorgen.

Een nieuw kanon, onverwijd

Dat beloofden die van Retie aan Dessel. Een tijd geleden realiseerde men zich in Dessel dat Retie na bijna 125 jaar zijn belofte nog niet nagekomen was. Daarmee stak de historie van het kanon van Dessel de splitsing van BHV serieus naar de kroon. Een vergelijking die voor de nodige nervositeit zorgde, zeker in het schepencollege van Dessel, dat volledig uit N-VA'ers bestaat. En dus vertrok er een brief van Dessel naar Retie waarin beleefd maar toch heel gemeend gevraagd, bijna geëist werd dat Retie zijn beschamende schuld zou vereffenen en aan Dessel een feestkanon cadeau zou doen. Onverwijd! Het was spannend afwachten op het antwoord dat van de andere kant van de Werbeekse Neet moest komen.

Maar al snel liet Retie blijken dat het de goede nabuurschap met Dessel hoog in het vaandel voert en dat Dessel zijn nieuw kanon zou krijgen. Op zondag 10 juli was het zover. Retie schonk een nieuw kanon aan Dessel en dat kanon kreeg een plaats op het Hamerplein vlakbij de plek waar in 1865 het oude gesmeed werd. Om 13u30 ontmoetten de burgemeester en de schepenen van Dessel hun collega's uit Retie in het gehucht Werbeek, niet ver van de grens met Dessel. Burgemeester Cis Schepens van Retie overhandigde er plechtig een nieuw kanon aan burgemeester Kris Van Dijck.

Onvervalste blijde intrede

Het kanon werd daarna in stoet naar Dessel gebracht. De ongeveer 200 deelnemers aan de stoet waren gekleed in historische kledij 'anno 1900'. De stoet werd geopend door de fanfare van Dessel. De Sint-Sebastiaansgilden van Retie en Schoonbroek, het trommelkorps van de oud-Chiroleiders van Witgoor, de VV's en de Heemkundige kringen van Dessel en Retie, de Chirojongens en -meisjes van Witgoor, maar ook historische personages zoals kunstschilder Karel Ooms, koster-organist Laurent Bongaerts, smid Antoon Verdonck, aartsbisschop Goossens en zijn communicanten uit 1886,... begeleidden het kanon, dat door Desselse vaartketers werd verder getrokken. Net zoals in de stoet van 1865 liepen ook de gewone pezeriken en kortoren mee en uiteraard de notabelen van het dorp; de pastoor in het gezelschap van de abt van Postel, de hoofdonderwijzer, de burgemeesters en schepenen. Deze laatste rollen werden overtuigend door de hoogwaardigheidsbekleders van vandaag voor hun rekening genomen. Het voltallige Schepencollege van Dessel en dat van Retie liepen mee in de stoet, in pittedeer en chapeau buse of in plooirok. De stoet kon onderweg op veel belangstelling rekenen en ook op het Hamerplein was de massa toegestroomd. Niet alleen de mensen van Dessel en Retie waren onder de indruk. In *Gazet van Antwerpen* van 11 juli omschreef men het als volgt: "De overhandiging was opgezet als een onvervalste blijde intrede".

Een pezerik door de lucht

Na twee korte toespraken werd het kanon op een sokkel gehesen. Eenmaal goed verankerd, werd het nog een laatste keer afgeschoten. En daarbij hadden de 'Kort-oren' van Retie nog een verrassing

in petto. Uit het kanon vloog een pezerik over de hoofden van de toeschouwers heen. 'Pezeriken' is de bijnaam van de inwoners van Dessel. Een pezerik is de uitgesneden roede van een varken en die werd vroeger in de Kempen gebruikt om de zaag te smeren en de schoenen in te vetten. Die van Dessel hingen de pezerik echter ook in de haard boven de soepketel. De warme damp van de kokende ketel deed het vet van de pezerik smelten en zo in de soep druipen.

Soep met pezerikenvet werd er niet geserveerd op zondag 10 juli. Het gemeentebestuur van Dessel trakteerde de deelnemers aan de stoet en alle toeschouwers op het Hamerplein op een frisse pint bier of een frisdrank. En dat werd gemaakt. De mensen bleven lang hangen. Men kon er volksdansen met volksdansgroep De Heiblonne van Dessel. In de vitrines bij Meubelen Claes hingen een reeks mooie reproducties van schilderijen van de hand van Karel Ooms met o.a. een paar zelfportretten en het heel mooie portret van zijn moeder, gekleed in de typische Kempische klederdracht uit de 19e eeuw. Aan het Hamerplein staat ook nog de oude smidse van Vic Bel. Vic legde rond 1975 de smedhamer definitief op het aambeeld. Sindsdien staat de smidse er verlaten bij, maar nog bijna helemaal intact. Ze werd voor de gelegenheid opengesteld en druk bezocht.

De goede nabuurschap in de verf gezet

Het "Kanon van Dessel" was een initiatief van de VV's van Retie en Dessel, Heemkundige Kring De Griffioen Dessel en de Retiese Heemkundige Kring Zeven Netten. Zij vonden het verhaal van het kanon een mooi alibi om de goede nabuurschap tussen Dessel en Retie nog eens in de verf te zetten. Het gemeentebestuur van Dessel en van Retie, in het bijzonder de twee burgemeesters hebben het spel mooi mee gespeeld en het initiatief volop gesteund. Erfgoedcel k.ERF zorgde voor financiële steun. k.ERF is een door de Vlaamse overheid erkend samenwerkingsverband waarbinnen Dessel, Retie, Mol, Balen, Geel, Meerhout en Laakdal initiatieven rond erfgoed opstarten.

Met dank aan Luc Damen (Voorzitter HK De Griffioen Dessel vzw) voor het verslag.